

סיון תשס"ו - יוני 2006

ספרות ילדים ובוער

שנת השלושים ושתיים

חוברת ד' (124)

משרד החינוך, המינהל הפדגוגי, אגף א'-מוסדות חינוך, ספריות בתי ספר
קרן ספריות לילדי ישראל מיסודה של רחל ינאית בן-צבי
המכללה לחינוך ע"ש דוד ילין

המערכת: ד"ר סלינה משיח (עורכת), ד"ר מירי ברוך (יועצת מדעית),
ד"ר בתיה מעוז, רננה גרין-שוקרון, עדה קרן

כתובת המערכת: המכללה לחינוך ע"ש דוד ילין, רח' מעגל בית המדרש 7,
ת.ד. 3578, בית הכרם, ירושלים 91035.

כל הזכויות שמורות

ISSN 0334 - 276 X

דפוס "חורב" רח' עדני 3 ירושלים טל. 5829688 5814690 - 02

תוכן העניינים

3 ואולי הקדמה - ד"ר סלינה משיח

4 ברכה מגרשון ברגסון

פרס זאב לשנת תשס"ו

5 "זאב, אך לא מן היער" - דברים בשמו של פרופ' ישעיהו תדמור
נימוקי חבר השופטים ודבר מקבלי הפרסים:

7 יונה טפר, עפרה גלברט־אבני, נאוה מקמל־עתיר

עיון ומחקר

18 להשמיע את קולו של האחר - רננה גרין - שוקרון

22 המפגש עם ה"אחר" שבביתנו: "שמוליק הילד מבני ברק" - ד"ר עמלה עינת

26 "יש לי חבר והוא אחר" - עדנה מישורי

30 "בנו של הצייד" - נעמי שמואל

33 "הליכת הנמלים של דיל" - יקי מימון

37 "ההתערבות" - חוה חבושי

ביקורת

40 על "תרנגול ותרנגולת" ועל "התרנגולת והשועל" לח.נ. ביאליק - הרצליה רז

42 "בינה נוסעת מבנימינה" - רחלי פליישון

44 "האהבה של לוקו" - ירדנה הדס

45 "מסע הבובות לארץ ישראל" - נירה פרדקין

ממדך הספרים

55 נתקבלו למערכת

כאיש ביניים היוצא אל מול החידלון, כְּדָבַר הַבֵּא לְעוֹלָם, כֵּן חוֹבֵרֵת ד' (124) המוקדשת לכל קוראינו הנאמנים, לחוקרים ולכותבים, המושיטים מגד הגיגי לב, לחיך אוהבי ספרות וילדים. דורון של מלים הפעם, גם למניה ברגסון ולגרשון ברגסון, אביו הרוחני של כתב העת, אותו יזם וערך ברציפות משך עשרים ותשע שנים, ותום ניגון "ספרות ילדים ונוער", לא תם. כאיש ביניים מבקשת חוברת זו להמשיך בתשובתה מפעל חיים, שהיה למחרוזת הגיגים המאגדת את סופריה, את משורריה, את חוקריה, את מבקריה, את מלמדיה ואת מחולליה של ספרות הילדים בארץ ישראל. המטרה, שנחקקה בהקדמה לחוברת הראשונה של "ספרות ילדים ונוער" אקטואלית מתמיד, ועוד אנו "מבקשים להעלות את החינוך לקריאה, את הספרייה בבית הספר ואת הספרן - המדריך כגורם המגביר את הזיקה לספר" ... ("ספרות ילדים ונוער", חוברת ראשונה, מאי, 1974).

התודה לכל המאמינים, שאת הולם ספרות וילדים אין להעלים, וגם בפעימת פרידה יש רגע להפעים. על כן במעקפים עמדנו, את המחסומים דיללנו, במקלדת היקשנו, בעט משכנו ובנתיב המשכנו, שהרי:

יהי לבכם בטוח
כי לקול יש זמן ועט :
עט ללמוד ועת לנוח
עת להמשיך ועט למשוך בעט!

שלכם,
סלינה משיח.

ברכה פגרשון ברגסון

לקהל הקוראים ברבעון "ספרות ילדים ונוער" שהופיע מאז תשל"ה (1975) ונמשך עד שנת תשס"ה (2005),

עתה בשנת תשס"ו 2006 עם חידוש הופעת הרבעון, כשד"ר סלינה משיח קיבלה על עצמה את עריכתו לאחר שמייסדו והעורך הראשון מר גרשון ברגסון סיים את תפקידו:

בחוברת הראשונה שהופיעה בשנת 1974 ציינתי: "היו אנשים שלא האמינו שנוכל להתמודד עם מפעל זה, אך לשמחתי התגברנו על הלכי הרוח הפסימיים..." והנה הגענו לשנת השלושים ושתיים, בעזרתה של ד"ר מירי ברוך וצוות העושים לצדה, ואנו מחדשים את הופעתו של הרבעון לאחר הפסקה קטנה.

לא אזכיר את כל השותפים להופעת הרבעון אך ברצוני לברך אותם ולהודות להם שבמשך שלושים ושתיים שנים עמדו לצדי, ותודות להם הצלחנו להוציא את הרבעון ללא הפסקה. אני מודה להם על זמנם בעבר ומקווה שגם בעתיד ימשיכו לתרום להופעת הרבעון ולקדום הנושא החשוב של ספרות הילדים והנוער.

אני מודה לד"ר סלינה משיח שהסכימה להמשיך בעריכה ולכל העוזרים לידה, שתצליחו להמשיך בהוצאת הרבעון, כפי שעשיתי עד כה.

בברכה,

גרשון ברגסון

פרס זאב לשנת תשס"ו

ביום ראשון, כ"ד בטבת, תשס"ו, (24.1.06) התקיים בספריית "שער ציון", שבבית אריאלה בתל-אביב, טקס חלוקת פרס זאב לספרות ילדים ונוער, לשנת תשס"ו. הפרס ניתן זו השנה ה - 35 על ידי משרד החינוך והתרבות והקרן להנצחת אהרון זאב, שעל יד האגודה למען החייל. את הזוכים בפרס ברכו הפרופ' יעקב כ"ץ, יו"ר המזכירות הפדגוגית במשרד החינוך, התרבות והספורט, הגב' חוה ליבר מנהלת מרכז תרבות - בית אריאלה ומר שוקי גוטמן, דובר האגודה למען החייל. את דבר המולי"ם הביא הפרופ' עוזי שביט מהוצאת הספרים "הקבוץ המאוחד". מקבלי פרס זאב לשנת תשס"ו היו הסופרות: יונה טפר, נאוה מקמל-עתיר ועפרה גלברט-אבני. לסופר עודד בורלא הוענק פרס זאב על מפעל חיים. חבר השופטים כלל את הד"ר רבקה גרון, את הגב' עפרה יבין ואת הגב' שלומית יונאי.

בית אריאלה היה מלא בקהל גדול של אוהבי ספרות ילדים, ובני משפחותיהם של מקבלי הפרס. את הטקס הנחה הד"ר אליעזר מרכוס, ותלמידות בית הספר לאמנויות ע"ש תלמה ילין בגבעתיים הנעימו בנגינה ובשירה. הד"ר רבקה גרון הביאה מדבריו של הפרופ' ישעיהו תדמור, שהעיד על השפעת המשורר זאב על חייו.

"זאב, אך לא מן היער" : דברים בשמו של הפרופ' ישעיהו תדמור. זו פעם ראשונה שאני מעורבת באופן פעיל בחלוקת פרס זאב לסופרים הראויים לכך. כמי שעוסקת בספרות ילדים ונוער, מכירה ומוקירה את כתיבתו של זאב, הרגשתי צורך להביא בפניכם תוספת קטנה לכל מה שנאמר עד כה על זאב - המחנך, המשורר והאדם ממי, שהכירו היטב - והוא פרופ' ישעיהו תדמור, בעבר קצין חינוך ראשי של צה"ל, מנהל בית הספר הריאלי בחיפה וראש מכללת לוינסקי, שעבד עם זאב במפקדת קצין חינוך ראשי בצה"ל. ברשותכם אביא מדבריו:

אחד האנשים שהשפיעו עלי מאוד בחיי, כותב פרופ' תדמור, היה אהרון צ'רנצקי ווינטראוב לימים זאב, שהיה מורה, מחנך ומשורר, אהוב על ילדים ובני נוער. שיריו על נוף ומולדת, אדם ועם, פשוטים ותמים בעלי רגש עז ואמת. זאב ספג חסידות בנעוריו ונשאר חסיד ברוחו וביחסו לעולם ולבריות כל חייו. הייתה בו אהבת אדם שורשית. בכל פיסת מציאות - תהא זו קודרת, שגרתית

וארצית ככל שתהא - איבחן את הניצוץ, שאותו יש לחשוף ולהוציא מן הקליפה שבה הוא חבוי. הוא חיפש את האמת הפנימית ותר אחר המופלא, הרוחני, הנעלה. הוא היה איש שיחה ומגע אנושי; באורח מיידית וספונטאני יצר אינטימיות נפשית עם בן-שיחו וקשר מיוחד במינו של אדם עם אדם.

משנת 1950 שימש זאב כקצין חינוך ראשי של צה"ל ותרם תרומה כבירה לרוח הצבא ולערכיו, ולזהות העצמית של הצבא כצבא מחנך. באחת מהרצאותיו על "מוראל, חינוך ואדם" אמר: על שלושה דברים עומד הניצחון במלחמה:

א. כוח אדם;

ב. הדעת ופרי הדעת (ידיעה, מדע וטכנולוגיה);

ג. שאר רוח, המוצא את ביטויו במעשה גבורה.

יצחק לבני, שהיה גם הוא במפקדת קצין חינוך ראשי בצה"ל, אמר עליו: "הוא היה דוגמא של מחנך אמון. הוא התהלך עם צעירים כמי שיודע היטב את הטבע האנושי, והיה מפיק כלפיהם סוג של תמימות משולבת באירוניה".

יום אחד, מספר פרופ' תדמור, הבאתי את בתנו יפעת, שהיתה אז בת ארבע שנים וחצי, למשרדי קצין חינוך ראשי. היא רצה והשתובבה ופתאום נתקלה באדם. היא חשבה שזה אני, אביה, וחיבקה חזק חזק את ברכי האיש. משהרימה את ראשה נבהלה - האיש איננו אביה, אלא איש זר. היא נבוכה, פרצה בבכי וברחה. הזר היה זאב. בראותו אותה בורחת נצבט ליבו. הוא נכנס לחדרו וכעבור כמה דקות הביא שיר, שחיבר ליפעת:

את,

יפעת,

חיפשת את אבא וטעית,

לחייך בכפי ליטפתי

פתאום

נבהלת,

נשאת עינייך ושאלת:

"מי אתה הנער?"

אמרתי:

"זאב,

אך לא מן היער."

התרגשתי, ואני זוכר שאמרתי לו: "זאב, אם כל אדם כמוך זאב, אני בעד 'אדם לאדם זאב'".

נימוקי השופטים להענקת פרס לספר "בינה נוסעת לבנימינה"

מאת יונה טפר

ספרה של יונה טפר **בינה נוסעת לבנימינה** הוא ספר מלא בינה, מעורר מחשבה המביא בהומור את סיפור מסעה של פרה מבנימינה, הלא היא הפרה בינה. בינה הגרה ברפת ליד בנימינה היא פרה מיוחדת במינה. היא מלווה בכמיהה את הרכבת הנוסעת הלוך ושוב ומשתוקקת לעלות לרכבת העוצרת בבנימינה - "לטייל, לכיף, לבקר חברות..." יגאל הרפתן המסור אינו מבין לליבה, דואג למחסורה אך אינו יכול לשוות בנפשו שבינה הפרה הדעתנית רוצה לפרוץ גבולות, לדידו היא פרה הנותנת חלב ותו לא. לעומתו, ארז נכדו מבין לליבה ומגשים את חלומה: מוציא אותה מן המרעה, מקשט ומייפה אותה כדי שתיראה כגברת, ומגשים את חלומה - לנסוע ברכבת. ובינה עושה כותרות, היא עולה לרכבת יחד עם ארז והם מטיילים ברחבי הארץ, כשנסיעתם מלווה בסיקור תקשורתי נרחב. לאחר שהמהומה גוברת, הרי לא בכל יום פוגשים פרה המטיילת ברכבת, מודיעה בינה שהיא חוזרת הביתה לשגרה - לרפת. וכך, עייפים ומרוצים, חוזרים ארז ובינה לבנימינה שם מחכה להם יגאל הרפתן "מסור ואוהב ומלא דאגה". בינה חוזרת למרעה אך אינה מסתפקת בהעלאת ג'ה ומקימה מפעל ליצור גלידות. "וארז וכל ילדי בנימינה מאז מבקשים רק גלידה של בינה".

הסיפור על בינה הפרה הנבונה כתוב כשיר סיפורי, מחורז, מלא הומור ועשוי בחן רב. הסיפור משלב בין עלילה זורמת שיש לה התחלה, אמצע וסוף. עלילה המעוצבת באמצעים שיריים שהם חריזה, חזרות ומקצב קופצני התואם למסופר. ציון עניין זה, מוסיף לתימה המקורית המוצגת ביצירה והיא שבירת שיגרה והעזרה לחרוג מהמקובל. המבנה מעגלי ומציג את הגדילה של הדמות המרכזית ממצב של ילד סקרן, הרוצה לכבוש את העולם, לדרגה של בוגר שהצליח להשיג את מטרתו ומוכן עתה להפנות את האנרגיות שלו גם אל הזולת.

לכאורה, זהו סיפור על יחסים בין סב לנכדו המיוצגים ע"י דמותה של הפרה הדעתנית והחכמה הרוצה לממש את עצמה ולשנות את שגרת חייה. יגאל הרפתן דואג לפרה האהובה אך אינו מסוגל להבין לליבה. ארז נכדו לעומתו מצא את הפתרון לבעייתה של בינה ונותן לה את האפשרות לצאת למרחב, לטייל ולהתנסות.

לפיכך החליטה ועדת הפרס, פה אחד, להעניק לסופרת יונה טפר את פרס זאב לשנת תשס"ו על ספרה בינה נוסעת לבנימינה.

על החתום

גב' שלומית יונאי

גב' עפרה יבין

ד"ר רבקה גרון

לבני משפחת זאב, לאנשי משרד החינוך, לנציגי האגודה למען החייל, לזוכי הפרס, לבני משפחתי ולכל החברים והידידים שבאו לשמוח בשמחתנו - שלום. ראשית, אני רוצה להודות לחבר השופטים שאהבו את "בינה", ולמרות היותה פרה מצאו את סיפורה ראוי לפרס. לפרופסור עוזי שביט ולחברי בהוצאת הקיבוץ המאוחד, שהאמינו בסיפור וליוו אותו בהפיכתו לספר; לעורכת לאה שניר המלווה את ספריי כבר שנים בעטה הקפדני - הנושך-אוהב. ואוי לה להברה שאינה מוקפדת, או לחרוז שאינו שלם.

אני מבקשת להודות לדני קרמן שברוחו החכמה והקלילה, בשובבות ובקריצת מכחול הפך את בינה ואת קורותיה ממילים מחורזות לדמות חיה ותוססת, ליווה אותה בתהפוכות רגשותיה - ואייר איך הפכה מפרה מיושבת לבעלת חלומות מתייסרת, נכספת ונלהבת - יצא אותה למסע ברכבת, וחזר אותה אל הרפת - אחרי שהגשימה את חלומה לראות את העולם שמעבר לגדר, זכתה לפרסום - ושלא כדרך ימינו, ויתרה על התהילה כדי להיות היא עצמה, פרה חולבת המעניקה מטובה.

תודה מיוחדת מאוד אני חבה לארז נכדי שאהבתו לפרות ולרכבות הולידה סיפור זה.

כסופרת לילדים ולנוער אני שואלת את עצמי לא פעם, עד מתי אשאב מרשמי ילדותי ואיך למרות השנים הנערמות והחוויות המצטברות זו על זו אוכל לשמר את הראייה התמה, את הגילוי הראשוני, את קסם ההיפתחות אל העולם, המאפיין את הילדות.

והנה זימן לי הזמן אפשרות לשוב ולהתחדש דרך קטני המשפחה. וכך, בזכות ארז שגר בבנימינה, וכילד קטן היה 'שפוט' על רכבות ופרות, זכיתי להתפעם שוב - דרך עיניו - מהפרות הגדולות שגעייתן העזה מעוררת בהלה וחשש ועטיניהן שופעות חלב; להתרשם מעצמת הרכבת הדוהרת על הפסים; להצטמרר מתרועת הקטר ולחוש בכמיהה המפעמת בכל אחד מאתנו לנוע... לנוע... לצאת למרחקים ולגלות מה נמצא מעבר לגדר.

אנחנו המבוגרים הרי יודעי כול ומבססים את דעתנו על סיבות הגיוניות, אבל הילדות נושאת אתה לעיתים את היכולת להבין ולחוש במציאות כפשוטה. לכן רק ארז, כאותו פעוט המכריז במעשייה: "המלך עירום!" מבין לליבה של בינה ההולכת ומצטמקת בגלל חלומה להרחיב את גבולות העולם - כי כיסופיה הם גם כיסופיו.

תהליך הולדת סיפור חדש הוא תמיד פלאי בעיני, כשבאופן בלתי צפוי צצים

ועולים רסיסי מראות, תחושות, ריחות וצלילים, חיים את הכתוב ומתמזגים עם הרעיונות, החוויות והרשמים העכשוויים. כך, מאותו אי שם שכוח, צצו תוך כתיבת הסיפור מראה מגפיו השחורים של יגאל בעלי, שהיה רפתן בעברו, עלה זכר ניחוח החציר הרענן וריחו הכבד של הזבל, שליווה את ביקורי ברפת-כילדה, ואחר-כך כאמא וכסבתא, וזיכרונות אלה התערבבו והתמזגו עם סממני ההווה המקיפים אותנו. כי ככל שהכתיבה שואבת מהילדות, מהמשפחה ומהנכדים היא ניזונה גם מהסביבה האנושית הקרובה והרחוקה, מהטבע ומחלומות על מקומות רחוקים.

את אותה התפעלות ראשונית שחווים ילדים, מעשירים ומשביחים שירים וסיפורים שבשפתם הסיפורית, במשקל ובמקצב, בחריזה או בפרוזה נותנים ביטוי לחוויות אישיות ומקבעים אותן בלב תמיד. המשורר זאב היטיב לבטא ביצירתו את הראשוניות הזאת, ואסיים בקטע קצרצר מתוך שירו "אדמה":

הלך ילד מן העיר
לטייל בכפרים.
והאדמה עולה לעיניו
גדולה ופתוחה מים - עד - הרים -
ואמר : גדולה הארץ
ומישור לה, והר לה, וגיא לה
והכל משריש מלמטה
והכל נישא למעלה...
ואין דבר שנפרד
הכל יחד נאחז פה
הכל יחדו אחד.

נימוקי השופטים להענקת פרס לספר "עבחן קבלה" מאת נאוה מקמל-עתיר

"זה התחיל לפני שבועיים כשהמורה לדרמה בחוג שבמתנ"ס הודיעה שעומדים להעלות הצגה חדשה, מקצועית ובמאי מפורסם עומד להגיע לעיר כדי לבחון מועמדים. כל המעוניין מוזמן להירשם, כדי לעבור "אודישן".

כולם החלו להתכונן ליום חמישי הגדול. גם סול. היא חלמה להיות שחקנית. על הבמה היא יכולה להיות מה שבחיים אף פעם לא תהיה".

האם מבחן הקבלה של סול יישאר במסגרת התיאטרון בלבד או אולי יתרחב אף למשחק אחר מזה שאליו התכוננה, למשחק החיים?

בין שני אלה, הבמה והחיים, מצליחה נאוה מקמל-עתיר לפתח סיפור התבגרות טעון ומרתק, שיש עמו אלמנטים של חיפוש, תהייה, התלבטות והתמודדות עם דילמות שונות: קוגניטיביות, רגשיות ומוסריות, מהן יוצאת סול מחוזקת, למרות הכל.

סול, הדמות המרכזית המניעה את העלילה, היא נערה חיונית ומוכשרת, החיה בעוני רב עם הוריה העולים, ומתנסה בבדידות ובעלבון עמוק בשל עלילה מרושעת וחרם חברתי שנרקמים נגדה, אך זוכה גם לאהבה אמיתית המאפשרת לה להתמודד עם מצוקותיה שלה ואף לסייע לאחרים להתמודד עם אלה שלהם.

תהליך סבוך זה שעוברת סול מתואר בידי הסופרת כחוויה טוטאלית, שבה לוקחים חלק הוריה הנאורים התומכים בה בכל, חבריה הקרובים, דניאל ובוועז, המייצגים את הנאמנות, את אומץ הלב והיושר הפנימי, וגם רחל, המייצגת בסיפור את האדם המתנשא על לא כלום, הקנאי, המתגרה והפוגע באחרים ומנסה להציג את עליונותו עליהם עד שזו מסתברת לבסוף כעליונות "שקרית".

כך מצליחה נאוה מקמל-עתיר להעמיד עלילה דרמטית רבת רבדים, שבה דרים יחדיו יחסי שנאה, קנאה, אשמה, אהבה ועזרה הדדית שבה נבנים שני עולמות: העולם האישי-הפנימי מכאן, והעולם החיצוני-הבינאישי על היבטיו השונים, מכאן.

סופו של הסיפור מציג סול שונה מזו שהוצגה לפנינו בתחילתו; סול זו, שאינה זוכה לתפקיד הראשי בתחילת הסיפור זוכה למלא תפקיד ראשי בהצגה אמיתית ומורכבת יותר, הצגה הלקוחה מהחיים.

"מבחן קבלה" הוא ספר אמין ומרתק, מוגש בצורה בהירה ובלשון קולחת ופשוטה, ספר המצליח להפוך את הקוראים לשותפים מלאים בחוויותיהם של המתבגרים המתמודדים בשאלות של תדמית, חברות, כבוד, צדק, אמת. כל אלו הופכים את "מבחן קבלה" לספר חשוב לא רק בגלל התמאטיקה שלו, אלא גם בשל ערכו האמנותי.

לפיכך החליטה ועדת הפרס, פה אחד, להעניק לסופרת נאוה מקמל-עתיר את פרס זאב לשנת תשס"ו.

על החתום

הגב' שלומית קלוגאי

הגב' עפרה יבין

הד"ר רבקה גרון

דבר הסופרת נאוה פקפל - עתיר

ערב טוב. אני מודה לחברי ועדת שופטים שחשבו ש"מבחן קבלה" הוא טקסט ראוי והחליטו להעניק לו את "פרס זאב". זהו כבוד גדול עבורי.

שש וחצי שנים כתבתי את "מבחן קבלה". התחלתי אותו עוד במאה הקודמת והיה לי קשה להיפרד. שוב ושוב ביקשתי מעפרה גלברט, העורכת שלי, חנינה של עוד שבוע אחד, אחרון, כדי לעבור על החומר.

סול ובוועז ודניאל ואורלי וכל יתר דמויות הילדים שהמצאתי כבר רצו לצאת החוצה. הרגשתי שקצת נמאס להם מזה שאני משנה להם דברים כל הזמן. אנחנו מזדקנים, הם אמרו לי, כבר עוד מעט יפסיקו לקבל עבורנו קצבת ילדים ואת עוד כותבת אותנו. תיפרדי כבר !

הם פחדו שהם ייכנסו לספר בתור ילדים שהמצאתי - וייצאו לאור כפנסיונרים. אולי בגלל זה היה נדמה לי שהם אמרו לי השבוע - אם הצלחנו להחזיק איתך מעמד שש וחצי שנים - אז באמת מגיע לנו פרס !

בשביל סול, הגיבורה שלי, המעמד הזה הערב הוא הפתעה גמורה. בהתחלה היא חולמת להיות שחקנית בהפקת יוקרה אבל לא עוברת את האודישן ולא מקבלת את הבמה. 250 עמודים אחר כך היא כותבת סיפור שזוכה במקום הראשון בתחרות חשובה, אבל גם כאן היא לא תעמוד על הבמה כזוכה כי הסיפור נגנב והפרס מוענק לאחרת.

פעמיים התפספסו לה במות ופרסים. אני לא שאלתי אותה, אבל אני חושבת שגם סול לא היתה מעלה בדעתה ששנה אחרי שהספר ייצא, יקראו לה בכל זאת לעלות לבמה ולקבל פרס ספרותי, ועוד את "פרס זאב", ועוד יכתבו על זה בסעיף "פתיתים" בעיתון השבת של "ידיעות אחרונות". אז אני מבקשת, בשם סול, להודות על הכבוד.

ומבקשת להודות להוצאת "ידיעות אחרונות" - שהוציאה את הספר לאור, לעופרה העורכת הנפלאה שהוציאה ממני את הטוב, לבתיה המפיקה שהוציאה לי את הנשמה כדי שאגיש בזמן כי אחרת היה לוקח לי עוד 6 וחצי שנים, ולכל יתר אנשי "ידיעות אחרונות" הנהדרים - דנה, יעל, חגית, נטע ואחרים בלי להוציא מן הכלל. סול היא נערה בת 15 ממשפחת עולים חדשה ישנה קשת יום. אבא שלה הוא כנר שמנגן בלילות בפתח של תיאטרון "הבימה" אחרי שפיטרו אותו מהתזמורת.

איש כזה, בחליפה מהוגנת ועיניים כבויות, ראיתי לפני כמה שנים כשיצאנו מהצגה, והוא נחרת לי בזיכרון. אבל ידעתי שכל מה שאני יכולה לעשות בשבילו הוא רק לשים לו כמה מטבעות בצלוחית על הרצפה ולהכניס אותו לספר שלי. ושם, מיניתי אותו להיות האבא של הגיבורה הראשית והבטחתי לו שמהג'וב הזה

- לא יזרקו אותו, כל עוד הספר יחיה.

בשנה שעברה כשחידשנו את המנוי ל"הבימה" כבר לא ראיתי אותו שם ואני מקוה בשבילו שהוא חזר לנגן בתזמורת, לבוש בחליפה מהוגנת ועיניו בורקות. סול, שחולמת להיות שחקנית היא דמות שהמצאתי, שלא מופיעה במרשם התושבים - סעיף ילדות, אבל משהו ממנה נמצא בכל ילדה.

סול חולמת להיות כוכבת. ראיתם ילד שלא רוצה? היום כולם רוצים להיוולד - זמרים נולדים, רקדנים נולדים, דוגמניות נולדות, שגרירים נולדים, גם סול מנסה להיוולד אבל זה לא הולך לה, לפחות לא בהתחלה. היא מאלה שנשלחים בלי הדר מהתוכניות של צביקה. וההתרסקות קשה. בעיקר מפני שמי שזוכה בתפקיד הראשי היא דווקא דניאל, החברה הכי טובה שלה. ועכשיו היא צריכה להצליח גם ללקק את הפצעים וגם לפרגן, וזה פשוט לא עובד. הקנאה בדניאל חזקה ממנה. את מצבה השביר מזהה רחל ד', מלכת הכיתה האכזרית - והיא מסתערת. סול היא עכשיו טרף קל. חלום כוכבות הבטיח לסול **מעריצים והערצה**, אבל המציאות מציעה לה את העריצה הכיתתית שגוזרת עליה חרם קשה ומבודדת אותה על לא עוול בכפה. כן, החיים הם לפעמים עסק לא הוגן אבל כשנפגשים בזה בפעם הראשונה בגיל 15 עדיין נשארים נדהמים. חרם הוא חוויה מהסוג שיכול לשנות לתמיד, אבל לתמיד חיים של ילד, ובגיל צעיר לא כל כך יודעים מה עושים עם הקטסטרופה הזאת.

בחלק השני של הספר פוגשת סול את אורלי בת ה-11 שגם בה התעללה ילדה מהכיתה. לסול היה את רחל, לאורלי יש את עידית, אלא שאורלי בניגוד לסול הולכת עם זה עד לקצה. היא גונבת בשיעור ספורט את המפתח מהתיק של עידית - בורחת מבית הספר, מתגנבת לביתה ומעלה אותו באש.

ילדה ששורפת בית! וכן, דבר כזה קרה לפני 9 או 10 שנים. קראתי את זה בעיתון וידעתי שפעם זה ייכנס לי לספר.

אורלי עושה מעשה פלילי ועומדת לדין, וכשכתבתי אותו ידעתי שאני צריכה מישהו שיספר לי איך מטפלים במקרים כאלה במשטרה. זה לא היה קשה. פניתי לקצין משטרה שמצאתי בבית. קוראים לו אלי והוא בעלי. הראשון שקורא את ספריי והיחיד שמותר לו להגיד עליהם דברים רעים, וביקשתי מידע.

והוא גילה לי שילדה בת 11 עדיין אינה נושאת באחריות פלילית והפנה אותי לסוזי בן ברוך, ראש מדור נוער באגף החקירות של משטרת ישראל שאמרה שצריך בדחיפות לעשות את אורלי בת 12 אם רוצים שיטפלו בה כמו שכתוב בספר.

ואני ניסיתי להקפיץ את אורלי לכיתה ו' ולא הצלחתי. אורלי התעקשה להישאר בכיתה ה'. אז בסוף הספר הודיתי לסוזי על כל מה שהיא לימדה אותי על המשטרה ועל גילאים, והתנצלתי על זה שאני מקלקלת את החוק - גם משאירה

את אורלי בת 11 וגם מעמידה אותה לדין.
ככה זה: עורכי-דין, שוטרים והיסטוריונים לא יכולים לזוז מלימטר מהעובדות והחוקים. מה שנתנה המציאות, עם זה צריך להסתדר. אבל סופרים יכולים, בעולם שהם בוראים, המציאות היא רק הצעה - לא חייבים להשתמש. ואם אתה סופר, אף אחד לא יפתח לך תיק על חטאים מהסוג הזה.
אורלי היא ילדה שחיה מתחת לקו העוני. היא אולי הילדה ה-700 אלף בדו"ח שהתפרסם הבוקר. אולי ראיתם אותה בטלוויזיה כשפניה מטושטשות בקוביות שעה שהיא מחטטת אחרי שאריות ירקות בשוק. כמו שאמרתי - הספר נכתב במאה הקודמת ולמרבה הצער הוא אקטואלי גם לימים האלה.
אבל בחרתי לסיים את הספר ב"הפי אנד". יש לי הסכם כזה עם עצמי, שבמקומות שבהם אני יכולה - אני מצ'פרת את הדמויות שלי בסופים טובים. אם המציאות לא תמיד עושה את זה - אז אנחנו לפחות בספרים שלנו צריכים לעשות את זה במקומה.

נימוקי השופטים להענקת פרס לספר "המכוערים של דניאל"
מאת עפרה גלברט-אבני

"אני לא יודע למה, דווקא השיחה עם אמא גרמה לי לשאול את עצמי בפעם הראשונה אם יש לי האומץ להציע לבת חברות". שאלה זו ושאלות שכמותה מייצגות את דרך העיסוק של עפרה גלברט-אבני בנושא המרכזי של הספר "המכוערים של דניאל". הנושא הוא ההתבגרות.

זהו סיפור התבגרות שבו עובר הגיבור תהליך חניכה הדרגתי המשנה את תפיסת עולמו ואת דרכי התנהלותו כלפי הזולת.

מ"חנון" ממושקף וחסר ביטחון שאינו מצטיין בלימודים ובספורט הופך דניאל לנער בטוח בעצמו, בעל אמונה בכישרונו, רוכש ידידים חדשים כולל ידידה מלאת חיים וחוץ ולשניהם אהבה משותפת - הציור.

במהלך הסיפור מצליח דניאל לקשור קשר אנושי וחם עם דודו הנכה במאמצים ובהתמדה ראויים לציון. קשריו החדשים מאפשרים לו לצאת מהסבך שבו הוא נתון, להפסיק לחלום על הבלתי מושג, להתחיל להגשים את עצמו ולצאת עם כישרונו אל העולם.

הספר כתוב ברגישות ובהבנה לנפשם של "חנונים" ו"אנדרדוגס" ונקרא כרומן מתח מרתק, אמין ומשכנע.

הסופרת מצליחה לתאר במדויק את העולם הנפשי של נער מתבגר, את הפער בין רגשות קשים כקנאה וכעס על העולם לבין מראית העין, ההתנהגות השלווה כביכול כלפי חוץ כשבלב סערה. השפה עשירה וישירה.

הספר מעלה בעיות חשובות המאפיינות את עולמנו המודרני וראויות להתייחסות - בעיית ריבוי תאונות הדרכים, יחס החברה לנכים ולאחר והתמודדותו של ילד עם היעדר אב.

לפיכך החליטה ועדת הפרס, פה אחד, להעניק לסופרת עפרה גלברט-אבני את פרס זאב לשנת תשס"ו על ספרה "המכוערים של דניאל".

על החתום

הגב' שלומית יונאי

הגב' עפרה יבין

הד"ר רבקה גרון

דבר הסופרת עופרה גלברט - אבני

ראשית, ברכות לעמיתי לפרס - לעודד שיודע לא רק לכתוב, אלא גם לספר נהדר; ליונה שיודעת לא רק לכתוב, אלא גם לערוך נהדר; ולנאוה שיודעת לא רק לכתוב, אלא גם לדבר אל הילד כמו שמגיע לו.

שמחתי על הזכייה הזאת לא רק מפני שזה פרס, אלא בעיקר מפני שזה זאב. זה החזיר אותי הרבה שנים לאחור, אל "פרחי בר", חלק בלתי נפרד מנעורינו - "אבד לי הכדור הגדול האדום", "יש לי דוד בנהלל", "בעין חרוד שם טוב מאוד". עם "סנדלר תפר זוג נעליים", עשינו מסכת בתנועה; עם "כולם רוצים להיות גדולים - אני לא!" - ניסינו למשוך עוד קצת את הילדות; עם "לא גדול הוא גני שלי" - התפלספנו; ו-"אלואה"....הוי, "אלואה...איזה שיר. כמה ציטטנו אותו.

שירי זאב, יחד עם שירי משה טבנקין, אמיר גלבוט, חיים גורי ורחל, היו מזון לנפש בתנועה, בהיאחזות, בקיבוץ; ובשבילי הם היו גם רוח גבית לכתובה. כי הכתיבה היתה ה"מכוערים" שלי, כלומר, מה שבשביל דניאל - הקריקטורות. היא היתה השביל שפילסתי אל לב החברה. והחברה פתחה את הלב וידעה לחזק ולחבק, הרבה לפני שידענו מה ייצא מאיתנו ולאן אנחנו הולכים.

אז תודות. הרי אין משמעות להצלחה אם אין לך עם מי לחלוק אותה. תודה לכל החברים שלי מהגרעין; תודה לכל החברות הטובות שלי שאספתי במשך השנים, ולחברים הטובים. המשיכו לחבק; תודה לדודיק בן זוגי - קורא מדהים, לפעמים קורע - אבל תמיד זה יוצא לטובה; ותודה לילדים שלי המקסימים, אוהד ושחר, שהיה כיף כל כך לגדל, ולכלותי שאני כל כך אוהבת - איריס והילה, והכי הכי תודה לאילון, עמית, איתי ומאיה, הנכדים שלי המתוקים והאהובים, השראה של ממש - שהם הם בעצם השיר.

נימוקי השופטים להענקת פרס לסופר עודד בורלא, על מפעל חיים

הסופר עודד בורלא הוא מפעל חיים כשלעצמו: הוא לימד, כתב תוכניות רדיו, קיריין, שיחק, הלחין, צייר ופיסל. אבל אנחנו מייחדים את הפרס הזה ליצירתו הספרותית.

טעמים רבים לו לפרס. החשוב שבהם הוא, אולי, היות עודד אבי הנונסנס בספרות הילדים העברית; אבל לא רק משום כך ראוי הוא לפרס. "שלוש ועוד כחול", "בתוך הבחוף", "למה חייכה הקוברה", "בית יתומים לפילים" - בסיפוריו ובשיריו שפע רעיונות שנובעים מן ההומור האבסורדי והמתוחכם של עודד וכתובים במזיגה אומנותית של פשטות ילדית, מקצב ברור וקולח, חריזה נהדרת וצירופי לשון מפתיעים. כי עודד בורלא, על אף שכבר חגגנו לו תשעים, עדיין נשתמרו בו סגולותיו של ילד, וכילד הוא משייט באופן חופשי בין מציאות לדמיון, וסוחף איתו את הקורא, ילד או מבוגר, אל טשטוש גבולות ביניהם; ואם אין בכך די כדי להעיד על הילדיות שהשתמרה בו, הוא גם בורא בלי הרף צירופי לשון וסיטואציות אבסורדיות שאינם מתחשבים בחוקים, בשכל הישר ובכל אמת מידה שמיועדת להכניס איזה סדר בשפתנו בפרט, ובעולמנו הרוחני בכלל. התוצאה היא, קורפוס מכובד ועשיר של יותר משש מאות סיפורים ושירים.

רוב גיבורי סיפוריו של עודד הם בעלי חיים שונים ומשונים. יותר משישים בעלי חיים מוזכרים בסיפוריו והם כולם בני אדם, ובעיקר ילדים. הם עוברים הרפתקאות מוזרות ומשעשעות, סובלים, מתגברים, עושים שטויות, מתפנקים, משתובבים - כמו ילדים. ואף על פי שעיקר כתיבתו של עודד היא לילדים ולבני נוער, אין לו שום כוונה לחנך. כפי שכתב מאיר שלו ב"סוף דבר" לאנתולוגיה האחרונה של עודד בורלא, "חינוך בכל פינה", שיצא לאור לפני כחצי שנה: "סיפוריו של עודד נועדו לילדים אינטליגנטים ובעלי הומור, ולמבוגרים שבחרו לא לומר לזולת איך להתנהג ומה לעשות".

אך גם אם אין בכוונתו של בורלא לחנך, יש בסיפוריו ובשיריו חוכמת חיים חייכנית.

על שפע הסיפורים והשירים שהעניק לנו עודד עם הדמיון הפורץ לכל עבר, הדימויים המפתיעים, צירופי הלשון הלא צפויים ובעיקר השעות הרבות של חדות קריאה, תובנות וחיוכים, מוענק לעודד בורלא פרס זאב על מפעל חיים.

על החתום

הגב' שלומית יונאי

הגב' עפרה יבין

הד"ר רבקה גרון

עיון ומחקר

להשפיע את קולו של האחר

רננה גרין־שוקרון

נושא השמעת קולו של ה"אחר" באמצעות ספרות הילדים והנוער אינו חדש ואינו מקורי, אך הוא ממשיך לעמוד במרכז סדר היום הציבורי ועיון בספרים החדשים היוצאים לאור ובכתבי־עת שונים, מוכיח זאת.

הניסיון להגדיר מהו "אחר" מעלה אפשרויות שונות: מילון אבן שושן מגדיר "אחר" בצורה מעט נפתלת:

1. לא זה, שונה מזה.

2. נכרי, זר.

3. הבא אחרי הקודם, זה שאחריו.

4. כינוי לאלישע בן אבויה, רבו וחברו של ר' מאיר, לאחר שנתפקר.

מילון ובסטר מפרש את המונח "אחר" בפירושים הבאים: נוסף, נספח, שונה, רחוק ממה שמתייחסים אליו במקור, שונה בטבעו או בסוגו, כל אלטרנטיבה. אם ננסה להגדיר את ה"אחר" ע"י היפוכו, מה נציב כמושג הנגדי ל"אחר" את הזהה? הדומה? המוכר? המקובל? הנורמלי? הרוב?

מניסיונות ההגדרה והבירור הללו עולה שהאחר הוא כל מי שאיננו אני, כל מה ששונה ממני ומהקבוצה שאליה אני משתייך. כל אדם הוא סובייקט נפרד, בעל מטען ייחודי, רגשות, יכולות, שאיפות ופחדים אישיים. כל אחד חווה את העולם בדרכו. עם זאת כל פרט משתייך גם לקבוצה שלה מכנים משותפים. כך שהאחר יכול להיות ייחודי בתכונותיו, אך קרוב ודומה במאפיינים רבים לפרטים האחרים באותה הקבוצה. אך הוא יכול גם להיות שונה במספר גדול יותר של מאפיינים ולהיחשב לזר, לחריג, ליוצא דופן ולמנוגד.

גם הפסיכולוגיה מתייחסת אל האחר כאל מי שאינו "אני". ההבחנה בין ה"אני" וה"אחר" מציינת שלב התפתחותי חשוב בחיי התינוק, שבראשית חייו, בשלב המכונה "סימביוטי" אינו מבחין בין עצמו לבין האחרים.

במדעי החברה והרוח מקובל היום להגדיר את האחר כמי שאינו שייך לקבוצה המרכזית־ההגמונית בחברה, הקבוצה בעלת הכוח. קבוצה זו היא שמגדירה את האחר, מייחסת לו את מאפייניו ומבנה אותו כמושג באמצעות השיח החברתי. מולי פלג מסביר במאמרו "שונים ועוינים" (פנים, 2003, עמ' 26), כי בציבוריות הישראלית מאז קום המדינה, האליטה השלטת היתה בעיקרה גברית, יהודית, אשכנזית וחילונית. ה"אחרים" היו נשים, ערבים, מזרחים ודתיים. הקבוצה

השלטת קבעה את סדר היום וסדר העדיפויות הציבורי, שחייב את הכלל. פלג מוסיף כי "קבוצות הרוב" נתפסות כמייצגות וכמאפיינות את כלל החברה, ועל כן ערכיהן, הרגליהן וסדר העדיפויות שלהן הם הקובעים. קבוצות ה"מיעוט" לעומת זאת הן חריגות שנאלצות להסתגל ולהתאים את עצמן לרוב, על מנת שהסדר והיציבות החברתיים לא יעורערו. המושגים של רוב ומיעוט, בהתייחסות זו, הם מגמתיים ומטרתם להנציח את הסטטוס קוו ואת הסדר ההיררכי הקיים. ח'אולה אבו בקר במאמרה "על הערות על אחרות, שוויון ורוב תרבותיות", (פנים, 2002, עמ' 32-38) מציינת שני סוגי יחס לאחר: זה שאנו שואפים ללמוד ממנו, לחקות אותו ולאמץ את "האחר שבו", וזה שאנחנו רוצים להתבדל ולהתרחק ממנו, מתוך מחשבה שהאחר נחות מאתנו וכל מה שברשותנו טוב ונכון יותר ממה שברשותו.

אבו בקר מסבירה כי המצב של "שיפוט האחר" הוא בלתי מודע ברובו, אף שהוא נלמד ומתורגל בהזדמנויות שונות. אנחנו חיים בחברות, תרבויות ודתות שמדגישות את העליונות "שלנו" והייחודיות "שלנו" וקובעות את הנחיתות של כל מי שאיננו בקולקטיב שלנו. שותפים לחינוך הזה סוכני הסוציאליזציה השונים: המשפחה, מערכת החינוך, התקשורת וכלים שפועלים בשם המדינה. הפסיכולוגיה של ה'אחרות', טוענת אבו בקר, משמשת לשימור מסגרת הקולקטיב. הבטחת אמונו של הפרט בערכים שעליהם מושתת הקולקטיב וחיזוק נאמנותו של היחיד לקבוצה ולמטרותיה. ברמת הפרט נותנת ההשתייכות לקבוצה הקולקטיבית ביטחון, גאווה ומענה לשאלות בדבר ייחודיותם ומעלותיהם של הפרט והקבוצה.

האחר "מסקרן" אך גם מאיים. המפגש איתו גורם לי לבחון את עצמי. מה הייחוד שלי? למי אני דומה? במה אני שונה? האם אני מרוצה מעצמי ביחס אליו? מי מוגדרים היום כ"אחרים" בחברה הישראלית?: דתיים, מתנחלים, חרדים, ערבים, בדואים, עולים, תושבי עיירות הפיתוח, מזרחיים, אלה שאינם יהודים, עובדים זרים, עבריינים, הנוער המנותק המסתובב ברחובות, נערות במצוקה, ילדים במוסדות, חולים, נכים ובעלי ליקויים, מפגרים, חולי נפש, נפגעי פיגועים ותאונות, משפחות שכולות, ניצולי שואה, וגם בני האלפיון העליון הם "אחרים" עבור רובנו, כמו גם העניים והמובטלים. הרשימה עוד ארוכה וכוללת בעצם את כולנו ביחס לאחרים ולנקודת מבטם של אחרים. התשובה לשאלה מיהו ה"אחר" תהיה תלויה אם כך, במיקומו החברתי של השואל.

בחברת הילדים והנוער, האחר הוא גם מי שלא מתלבש לפי צו האופנה, הילד שלא משחק כדורגל עם שאר הילדים בהפסקה, והנערה שלא רוקדת במסיבות, התלמיד המצטיין והילד המחונן, וגם זה שלא משתתף בשיעורים ובקושי מוציא

מילה מפיו. זה שהילדים קוראים לו "חנון", וגם השמן והרזה, והגבוה והנמוך, ומרכיב המשקפיים, וכהה העור או הלבקן, וגם הילד שעבר דירה והוא חדש בחברה. חנה לבנה בספרה "ארגון הלא-מקובלים" לימדה אותנו שכולנו מתאימים להשתייך לארגון הזה, כיון שכל אחד חווה בשלב מסוים בחייו תחושה של חוסר שייכות לקבוצה חברתית.

כולנו אם כן, אחרים. אבל יחד עם זאת, אסור לנו להתרווח במקומנו ולהרגיש בנוח. חשבו מי הוא האחר שאת קולו לא שמעתם, לא רציתם לשמוע, כי כשלא שומעים את האחר אפשר לייחס לו דימויים ותכונות, אפשר לבנות לגביו הכללות ולהדביק לו תוויות. אפשר להחליט בשבילו.

האחר הוא זה שקולו מושקק, שאנחנו לא שומעים אותו, לא כי אין לו מילים, אלא כיון שלא רוצים לשמוע אותו. וכשלא שומעים אותו, לא יודעים איך העולם נראה מנקודת מבטו. מה הוא מרגיש? מה הוא חושב? מה מציק לו? איך הוא מגדיר את עצמו? על מה הוא חולם? לאן הוא שואף להגיע? מה מפחיד אותו ומאיים עליו?

לפעמים ה"אחרים" מכריחים אותנו לשמוע את קולם. זה קורה בדרך כלל כשהם במצוקה אמיתית, מצוקה קיומית. זה קרה כאשר הנכים שבתו מול משרדי הממשלה, או כשחולים הפגינו כדי שיכללו את התרופות להם הם זקוקים ב"סל הבריאות", או כשמארגנים מבצע התרמה, או כשחוסמים כבישים ומבעירים צמיגים. וגם כשהאחד שלא יכול היה לסבול יותר שם קץ לחייו ולרגע אנחנו עוצרים, קוראים את המכתב שהשאיר ומקשיבים לקול שלא שמענו עד כה. הספרות בכלל, וספרות הילדים והנוער, בה אנו עוסקים כאן, מבקשת להביא בצד סיפורם של המקובלים, של המשתייכים לחבורה, גם את קולו של האחר: את רגשותיו ומחשבותיו, משאלותיו, עולמו הפנימי ומקומו בחברה.

באמצעות הבחירה בדרכי עיצוב הדמות יוכל הסופר להשפיע על העמדה והיחס שייווצרו אצל הקורא כלפי דמות ה"אחר" המופיעה בספר. בצד החינוך שמקבלים בבית, תפקידה של הספרות הוא תפקיד חיוני ומכריע לקיומה של החברה. זהו כמעט האמצעי היחיד, אולי לצד הקולנוע, שיכול להביא את הילד לראות את האחר מקרוב, לראות אותו כאדם מורכב, להציץ לתוך עולמו ואף להזדהות איתו ולו לזמן קצר, ולהרגיש כמעט במקומו.

ספרים המשמיעים את קול האחר מעלים שאלות בדבר אופן עיצובו של האחר בספר והמסרים המשתמעים מעיצוב זה. האם האחר מוצג באופן סטריאוטיפי? כדמות שטוחה, חד-מימדית, או כדמות עגולה, מורכבת ומתפתחת? האם הוא דמות חיובית? שלילית? מעוררת אהדה או רתיעה? "כל ייצוג סטריאוטיפי של האחר הוא גורם חינוכי שלילי, המשמר את המצב הקיים של אפליה כלפי

סקטורים בחברה ומרחיק את חיי השלום והדו־קיום", כותבת ענבל פרלסון במאמרה: "אנחנו" ו"הם". (עולם קטן, 2000, עמ' 177-184).

ועוד טוענת פרלסון: "האחר הלאומי, האתני או המגדרי הן אותן קבוצות שהחברה דחקה לשוליה או התכחשה לקיומן. האחרים הם אלה השונים מהמודל של הצבר, "היהודי החדש", שאותו הפכה ההגמוניה הציונית לאידיאל המייצג שלה. על מנת ליצור פתח להבנת האחר ולקבלתו, על הספר לבנות עמדה מתנגדת לזו השלטת, המוסכמת". העמדת מודל מתנגד לזה הקיים יכולה להיעשות בשתי דרכים עיקריות, היא מסבירה: האחת היא תיאור המציאות הקיימת מתוך עמדה ביקורתית, דרך קולו של המספר המביע את עמדתו מאחורי גבן של הדמויות, דרך דמות אחת שעמדתה ומעשיה אופוזיציוניים לנורמות השליטות, או דרך שיפוטים ישירים ומפורשים.

דרך שנייה היא העמדת דמות או דמויות שהערכים הנגזרים ממעשיהן ומאמירותיהן שונים מהמקובל וההגמוני, או בניית עולם אפשרי או מדומיין המהווה מודל אלטרנטיבי לעולם המוכר לקורא מחיו.

ספרי הילדים והנוער המאפשרים היכרות עם האחר, התקרבות אליו והתיידדות עמו עשויים לתרום לשינוי הדעות הקדומות, הפחדים וההתנשאות ולסייע בקידום יצירת חברה אחרת, רגועה יותר, מתחשבת ותומכת. על-כן חשוב לעודד את קריאתם ולשים אותם במרכז העשייה החינוכית בבתי-הספר.

הערות:

אבו־בקר, ח'אולה. (2002). "11 הערות על אחרות", פנים, 26, עמ' 32-38.

פלג, מולי. (2003). "שונים ועוינים", פנים, 26, עמ' 37-46.

פרלסון, ענבל. (2000). " 'אנחנו' ו'הם': היחס לאחר בספרות הילדים העכשווית", עולם קטן, 1, עמ' 177-184.

הפגש עם ה"אחר" שבביתנו: "שפוליק הילד מבני-ברק"
מאת: עמלה עינת

לפני שנים, באחד ממפגשי עם ילדים לאחר צפייתם בהצגה "שיטת חנה'לה" המבוססת על ספרי, שעניינו דרמת חייה של ילדה לקוית למידה, התעקשו שניים מהקטנים שבחבורת הצופים להביע את דעתם על נושא הילד החריג, שבו התמקדה השיחה.

הראשונה מהשניים, תלמידת כיתה ג' התרגשה מאוד כשאמרה "גם אני חריגה. אני מחוננת....", והשני, חברה לכיתה ביקש לגשת אל הלוח כדי להסביר את הסיבה שבגללה, לדעתו, ילדים דוחים מתוכם את השונה. על הלוח שרטט שתי סילואטות מינימליסטיות של אדם גבוה ושל אדם נמוך והסביר: "אם אני רוצה להיראות גבוה, אני מוכרח שמישהו נמוך יעמוד על-ידי..." שתי האמירות מקיפות באופן אינטואיטיבי מבריק את שני המוטיבים המרכזיים הנוגעים לדינמיקה הנפשית של החריג עצמו ושל מעצבי סטיגמות החריגות באשר הם: האחת המצביעה על כך שכל חריגות, גם אם היא בעלת קונוטציה חברתית חיובית, יוצרת תחושה של זרות ובדידות קשה אצל המאופיין על-ידה והשנייה, המסבירה את אחת הסיבות המרכזיות להתייחסות אל החריג, שמקורה בצורך לחיזוק הנורמטיביות ה"ראויה" והחיובית אצל כל אחד מחברי הקבוצה החברית הדומיננטית. "מפי עוללים ייסדת עוז" - כאמור...

ואכן, סיבה זו כמו גם סיבות אחרות הנלוות אליה, מופיעות בניסוחים מלומדים יותר במחקרים פסיכולוגיים, אנתרופולוגיים וחברתיים רבים.

מלמד (2002) מדבר על "דימוי האחר כשיקוף או תשליל של הזהות העצמית של המתבונן", ואילו שוהם (1983) טוען שההתייחסות הדוחה לשונה "משחררת מהאנרגיה התוקפנית הנובעת מתסכוליו של המתבונן. האחרון", לדבריו, "מפנה את הטינה שבו אל מושא חיצוני ומצליח לשמור על ה'נורמליות' שלו על-ידי הסחת תשומת ליבו מפקעת הצפועונים התוקפניים שבתוך נפשו".

הבלטת סימני השוני של האחרים ודחייתם מצמצמות את סכנת הזיהוי איתם ומחזקת את תחושת הנורמליות של הדוחים.

גם במסורת ישראל נראית גישה דיכוטומית לנושא. מצד אחד, אמירת חז"ל המפורסמת בדבר גדולתו של הקב"ה שטבע כביכול בתבנית אחת את בני האדם כולם, ועם זאת אין בהם אחד הדומה לרעהו. כלומר, במתן לגיטימציה עליונה לשונה שבכל אחד מאיתנו. ומצד שני קיימים במקורותינו - הנחיות ברורות בדבר הרחקתם של בעלי מומין מעבודת המקדש, סיפור האישה הכושית של משה, ועוד כיוצ"ב.

מהמכלול כולו נשקפים הפערים העמוקים, שבין הרצוי המוסרי לבין המצוי היצרי הראשוני המתבטאים בהתלבטות מתמדת, שלמרות התשובות ההצהרתיות ו/או התחוקתיות הניתנות לגביה, אין לה פתרון פסיכולוגי מספק.

תמונת מצב זו מתוארת באופן ברור גם בדבריהם של מורים ומחנכים עכשוויים: "קשה לי לעבוד עם ילדים שהם שונים בצורה הפיזית שלהם. אני צריכה לעשות מאמץ גדול כדי להתגבר על הקושי הזה, כי אני מרגישה תחושה של דחייה."

- "אותי שונות פיזית מאוד מפחידה גם בקטע שאולי זה יידבק בי. מה שבטוח - קחו את זה ממני. אני לא רוצה לדעת ולא רוצה לראות."

- יש בנו בישראלים איזה בוז כמעט לכל דבר, בוודאי שלשונה. אני נלחמת בתוכי בזה כל הזמן. אני בטוחה שאפשר לעשות עשרות תארים אקדמיים על מקורות הבוז הישראלי. אני מניחה שיש לזה שורשים בתפיסת העולם היהודית של "אתה בחרתנו". כל מי שלא כמוני הוא אידיוט. אין לנו בכלל התרבות של הקשבה לזולת, בטח לא לאחר. יש בעיה גדולה בהקשבה. מעצם היותי ישראלי כל האחרים מוגבלים ורק אני גאון. אז אצלי באופן אבסורדי דווקא הילד הפגוע לא מפריע לי, כי הוא ממילא פגוע, ממילא נחות, ומה שאני יכולה להעניק לו מהגובה שלי זה לעטוף אותו ברחמים.

השאלה החינוכית המרכזית העולה מכל הנאמר עד כה, היא, כמובן, איך נוהגים במצב הפרובלמטי המתואר, ובאופן ספציפי יותר - כיצד משיקים או לפחות מקרבים את המימד ההצהרתי המוסרי-תבוני המתייחס לאחר בחברה למימד התחושתית הדוחה-מפוחד לגביו? אין ספק שהדרך היחידה העשויה לתרום לתהליך כזה היא הקשורה בחוויה תחושתית-רגשית. וברור שמעבר למספר החוויות הריאליות המתארעות בסביבתו ההתנסותית המוגבלת של הפרט, מדובר כמעט ורק בחוויה הספרותית-סיפורית היוצרת מעצם מהותה תהליכים של הזדהות ושינויים פנימיים.

ואכן, ספרות הילדים עוסקת, רובה ככולה, באירועים ובמצבי נפש הקשורים לחריגות - פגעי גוף, מסגרות משפחתיות בעייתיות, משברים חברתיים, ועוד. פחות מכל אלה מטופלים בה סיפורי חייהם של ילדים בריאים בגופם ובנפשם, הצומחים במשפחה נורמטיבית, אלא שנורמת צמיחתם התרבותית שונה במובהק מהנורמה התרבותית השלטת במסגרת החברתית הרחבה. מדובר בבועות חיים של קהילות מסוגרות וזרות שבתוככי מדינת ישראל הקטנה על פניה, והמשופעת, למרות זאת, בתת-תרבויות זרות ומרתקות.

הכרות חווייתית של ילדים הגדלים בבועות מבודדות אלה, מעבר לאינפורמציה החיצונית הקשורה בעצם קיומן, עומדת בבסיסה של הסדרה "ילדים בישראל",

שמטרתה העיקרית יצירת מגע עם האחר תוך פיתוח יכולת קבלה והזדהות של הקורא עם השווה והשונה שבזולתו.

סדרת הספרים נפתחה ב"אמני - הילדה מע'ג'ר" המספר את סיפור חייה הקרועים בין יאוש לתקווה של ילדה, ערביה ישראלית, החיה בבידוד טופוגרפי, מדיני ועדתי בקצה גבולה הצפוני של מדינת ישראל, בנקודת המפגש הצפויה תמידית לפורענות שבין ישראל, סוריה ולבנון*.

הספר השני בסדרה - "שמוליק - הילד מבני ברק" - מפנה את הקורא לילד הגדל בסביבה מנוגדת לחלוטין לקודמת - בלב העולם החרדי-החסידי הצמוד טופוגרפית לחוויית הקידמה הטכנוקרטית המודרנית, ועם זאת הוא רחוק ממנה מרחק חסום וחוסם בידועין של סגנון חיים חיצוני ופנימי.

נקודת המוצא העלילתית לסיפור **שמוליק מבני ברק** נעוצה, כמו ברוב הספרים לילדים ולמבוגרים, באירוע מציאותי, שעניינו החלטת רב הקהילה לאסור על ילדים לשחק במשחקי מחשב.

פועל יוצא מהחלטה זו הוא סילוקם של המכשירים המדוברים מבתי הילדים שזכו בהם בתקופה קודמת.

שמוליק בן ה-6, "פריק" של מחשבים, חייב לוותר על המחשב האהוב שלו מבלי שניתנת לו ההזדמנות והזכות לברר מה הסיבה לכך.

עד כאן - האמת הריאלית. מכאן ואילך מוביל הסיפור את גיבורו העצוב לחיפוש אחרי המכשיר האהוב על מנת להיפרד ממנו סופית, לתעייה בדרכים אל מחוץ לשכונתו המוכרת, למפגש מבהיל עם העולם החילוני ועם נציגיו הבוגרים והצעירים, ובסופו של דבר לחזרה הביתה ולהשלמה הרמונית מחודשת עם נוהליו וחוקיו.

הסיפור שמאחורי הסיפור : לא קל היה להיכנס לעולמם המסוגר של בני הקהילה החרדית. אחד מהחששות הגדולים של אם הבית, שהסכימה ל"אמץ" אותי ללא תקווה של החזרתי בתשובה, היה החשש שמא "אדביק" את ילדיה ביצר שאלת שאלות, הצבת תמיהות ופיתוח הרגלים מגונים של הרהורים וערעורים. חשש זה דעך לאיטו ככל, שהבינה שמטרת ביקורי ושיחותי איתה ועם ילדיה היא באמת ובתמים הבנת הווי חייהם כפי שהוא, קרי - ראיית עולמם דרך עיניהם שלהם ותרגומו של עולם זה לקודים סיפוריים התואמים את דרכי קליטתו של הילד החילוני. הפעם הראשונה ואולי היחידה בה הודתה באוזני בתחושת פקפוק מסויימת לגבי העיקרון החינוכי הנוקשה של קבלת סמכות ללא בקשת הסבר,

* הספר זכה בפרס "הדסה" לספרי ילדים לשנת 2004

הייתה לאחר מפגשו של הילד - גיבור הסיפור, עם המשפחה החילונית לצורך הצילומים המלווים את הספר. היא סיפרה לי אז, שילדה לא הצליח להירדם לאורך כל הלילה שלאחר מפגש זה, מרוב בושה על שלא ידע מה התשובה לשאלתה של הילדה בדבר פאותיו. "לו לימדתם אותו לשאול", התנסחתי בזהירות, "היה מבקש תשובות לעצמו ומסוגל לענות גם לשאלותיהם של אחרים." אם הבית הנהנה אז בהיסוס שתוק, ובכל-זאת הנהנה...

חוויה מיוחדת אחרת קשורה היתה לאישור הצילומים המאפיינים את הסידרה כולה לצורך חיזוק מכסימלי של תחושת האוטנטיות לגבי האירועים והדמויות המופיעות בה. והנה, רב הקהילה לא הסכים, כצפוי, להעניק אישור כזה למרות בקשותיו החוזרות של אב המשפחה. רק לאחר מפגשי הארוך והמרתק עם הרבנית ופנייתה שלה אליו הוענקה הסכמתו בתנאי שצילומיו של הילד ייערכו רק מאחור או מהצד (פרופיל), וזאת כאמצעי נגד תאוות הפרסום העלולה להתעורר בו.

לצד רגעי מסוייגות מסוג זה חשוב לי לציין רגעים רבים של התפעמות, שעברו עליי במחיצת המשפחה לנוכח הבעות הכבוד ההדדי שבין הילדים והוריהם, תאוות הלימוד וההנאה ממנו, הצניעות החומרית, כוחה המשמעותי של האמונה, ועוד ועוד.

בסיכומו של מסע הכתיבה אין לי ספק, שבצד הבנת חלקיו הייחודיים והזרים לי של סגנון החיים הנהוג בקהילה זו, דבק בי גם לא מעט כבוד, אהדה ולא פעם קנאה קטנה לגבי הבטים אחרים שבו, ויותר מזה - הבנה שלמרות השוני הרב, יש בין חיי וחייהם הרבה נקודות וקווים משיקים ומצטלבים.

אין לי ספק, שהרגשה זו תלווה באופן חווייתי עמוק ומשמעותי גם את קוראי הספר הצעירים.

"יש לי חבר והוא אחר"

עדנה מישורי

הספר הזה הוא תוצאה של תהליך ארוך. הוא הבשיל בתוכי לאורך כל אותן שנים מאז נפגשתי לראשונה עם האוטיזם באופן אישי - באמצעות בני דרור, ואחר-כך גם באופן מקצועי בניהול בית הספר "יחדיו", שהוא בית ספר מיוחד לילדים על רצף האוטיזם.

מידי יום ביומו אני פוגשת את תלמידי בית ספרי - כולם ילדים, שאובחנו כבעלי בעיות קשות בתקשורת - ולומדת להכירם על הייחודיות של כל אחד מהם. אני משוחחת עם הורים המלווים את ילדיהם בדאגה ובאהבה וגם עדה למפגשים של "הילדים שלנו" עם ילדים בבתי ספר רגילים. מפגשים כאלה רובם מתוכננים ויזומים במסגרת "פרויקט שילוב", או מפגשים ספונטאניים ומקריים כמו בגינות המשחקים. אני ערה לצורך המתמיד להציג את ילדינו בפני האוכלוסייה הרגילה על מנת לפתוח צוהר לעולמם וכן כדי להביא את הסיפורים האנושיים הרבים המתפתחים סביב מפגשים אלה.

מי הם הילדים האוטיסטיים? : השם "אוטיזם" נובע מן המילה auto שפירושה "עצמי", והכוונה היא לאותם ילדים הנראים כחיים בתוך עצמם ומנותקים מן הסביבה.

ההסבר ללקות הקשה הזו של הילדים עבר שינויים רבים. אם פעם חשבו ש"הם יכולים אבל אינם רוצים" והתנהגותם היא מעין תגובה לעולם שנתפס על ידם כעולם עוין, היום יודעים שמדובר בלקות נוירולוגית הטמונה במערכת הפיזיולוגית של הילד. היום ידוע כי לילד יש קשיים מהותיים ביצירת קשר עם הזולת, בהבנת מסרים חברתיים וגם בביטוי עצמי שלהם. בעיות ההתנהגות של ילדים אלה מתבטאות לעיתים בתנועות גוף מוזרות ובעיקר בחוסר יכולתם לבטא את עצמם באופן מילולי ולהתנהג על פי הנורמות החברתיות המקובלות. אנו מודעים לקיומם של הרבה "אחרים" בחברתנו. כדי להבינם מה טבעי יותר מאשר לפנות אל אותו "אחר" ולשמוע את סיפורו האישי האוטנטי, את התחושות, המחשבות, הפחדים, החרדות והשמחות הממלאות את עולמו? אבל כאשר ברצוננו ללמוד על עולמו של הילד הלוקה באוטיזם, אנו עומדים בפני חידה. ילדים אלה, שאין פגם בהופעתם החיצונית אינם יכולים לשתף אותנו בעולמם בדרכים המקובלות. ככל שאנחנו לומדים יותר באמצעות המדע, אנו עדיין עומדים בפני סימני שאלה מהותיים. לא אחת אני רוצה לשאול כל אחד מהם, מה אתה באמת מרגיש? צר לך? קשה לך? אתה אוהב? מי אני בשבילך?

למרות שהתשובות שאנו מקבלים אינן בהירות וברורות, עלינו להמשיך ולנסות להבין ואולי לא רק באמצעות השכל אלא גם באמצעות הלב, כמאמר הנסיך הקטן, שהגיע אלינו מכוכב אחר בספר הילדים הנצחי של סנט אכזופרי: "אין לראות את הדברים היטב אלא בלב בלבד. כי הדבר החשוב באמת סמוי מן העין."

מה הסיבה לקושי בהסברת בעיות הילדים האוטיסטים?

1. **המראה הרגיל של הילדים** אינו מרמז על לקותם. לעומת לקויות אחרות בהן המסר ברור יותר כמו מראה של ילד בכסא גלגלים או לקות פיזית הנראית לעין.
2. **הילדים שונים זה מזה** בתכלית השינוי ברמת הפגיעה, רמת ההבנה, ובפרופיל האישי שאינו אחיד. כמעט לא ניתן לדבר "עליהם" כקבוצה. כל אחד הוא שונה ומיוחד.

3. **היכולות המיוחדות** (כגון יכולות מוטוריות, אמנותיות, זיכרון לפרטים וכיו"ב) מעוררות ציפיות, שאינן מתממשות בשאר תחומי התפקוד.

4. **הילדים אינם מספרים לנו על עצמם** ועל עולמם, פרט לאותם מקרים בודדים של "תפקוד גבוה" מתוכם כולנו מנסים ללמוד ולהחיל על הקבוצה כולה).

לרוב, התגובות החברתיות אינן מבטאות את הכלל שלמדנו מהנסיך הקטן. במקום ההבנה והתמיכה לה זקוקים הורי הילד האוטיסטי, הם זוכים לביקורת מצד החברה. המראה של ילד בריא המתנהג בדרך מאוד לא מקובלת אינה מובנת ומעוררת לעיתים קרובות תרעומת ולעג, שבטוים בהערות דוגמת "הילדים בימינו, שאינם יודעים להתנהג" ... "ההורים, שאינם יודעים לחנך" ... וכמובן משפטים כגון "אילו אני הייתי במקום האמא שלו הייתי..."

בספר זה ניסיתי לפנות אל החברה בשלבי התהוותה, אל הילדים, לעיתים באמצעות הוריהם. המטרה אינה להציג בפני הקורא ספר דידיקטי, מעין "כזה ראה וקדש", או ספר מתכונים המציע "מה צריך לעשות כדי ש...". אלא סיפור עלילה קצר, שיעניין את הקורא באמצעות מפגש המתרחש שוב ושוב בחיי היום יום. **עלילת הספר**: ילד ושמו גדי פוגש בגינת המשחקים ילד אחר, בעל התנהגויות מוזרות ובלתי רגילות והדבר מעורר בו סקרנות. הוא חוזר ומחפש את הילד, אבל גם לאחר שהוא מגלה את שמו - דורון - נשארים סימני שאלה רבים. גדי מקבל הסברים באמצעות אמו של דורון והזמנה לבוא לבקרו בביתו ואף להיות לו לחבר. מסתבר שזו חברות מאוד מוגבלת. גדי לא יוכל "לעשות כף" עם דורון - שהוא ילד אוטיסטי, יהיה עליו להתאים את עצמו אליו. הוא יוכל, אולי, להשתתף במה שדורון עושה, אבל עליו לוותר על הרבה מעצמו ומרצונותיו. מאחר וזוהי

ידידות לא פשוטה אין כאן מסר של "סוף טוב", דוגמת "זו היתה תחילתה של ידידות מופלאה...". כדי להיות חבר של ילד כמו דורון, יש להיות מוכנים לווייתורים ולקבלת סיפוק מן הקשר על ידי יכולת להתעלות על הצרכים והציפיות שלנו. אמנם יש בכך קושי רב, אבל הוא טומן בחובו גם סיפוק ברמה גבוהה יותר, בחינה מחודשת של שאלה כגון: "מה זו ידידות?" הראויה לחשיבה ולדיון.

גיבורי הסיפור: גדי, גיבור הספר, הוא הילד הפעיל, המתעניין והיוזם. הוא מגלה רגישות וסקרנות ומוכן להשקיע מאמצים בהקשבה לאמו של דורון ובניסיון להבין ולקבל את דורון. גדי הוא נציג הילדים אליהם מופנה הסיפור. **אמו של דורון** היא המתווכת, המסבירה - היא הגשר של דורון לחברה...לא במקרה בחרתי באמו של דורון על מנת להסביר את בעייתו של בנה, ולא באיש מקצוע חכם ומלומד ככל שיהיה. קולה של האם הוא הקול הפנימי והאמיתי ביותר. היא המקבלת את הילד באופן הראשוני והנקי ביותר.

האם נמצאת שם כדי להסביר, להאיר פנים ולקרב את דורון לחברה. זהו גם ניסיון נואש "לקנות חבר לילד", להיות על המשמר, לגשר, ותמיד "להסביר אותו" בפני החברה. דורון, הילד הלוקה באוטיזם, הוא עילת הסיפור. למעשה אין לו תפקיד פעיל בסיפור הידידות, אבל מקומו מרכזי בסיפור וגם בחיים.

נראה, שדווקא חוסר יכולתו ליזום ותלותו המוחלטת בזולת, הם הקוראים לנו לחפש בתוך עצמנו את האהבה שאינה תלויה בדבר. לגייס את רגישותנו לקרוא את צרכיו של הזולת מעבר למה שניתן לבטא במילים. זוהי הזדמנות להכיר את עצמנו על התסכול, העצב, הכעס, אך גם על היכולת לשמוח על דברים, שאינם מובנים מאליהם כמו קשר עין או קצהו של חיוך.

אפשר שדווקא דורון, באי היכולת שלו הוא המביא אותנו לתהות על שאלות הקיום המהותיות ולהגדרת הציפיות שלנו מעצמנו ומהחיים כשמו - דורון - זוהי המתנה הגדולה ביותר, שאפשר לקבל מאדם אחר. עלינו רק לדעת לקבל אותה. **הציירים** הם הגיבורים האמיתיים ה"נוכחים נפקדים" בספר. הם אינם משתתפים פעילים "בסיפור העלילה", אבל נוכחותם מלאה ללא מילים באמצעות ציוריהם. הם גם אלה שקיבלו את פרס המוזיאון על איור ספרי ילדים והם, שנכחו אחד אחד בטקס לקבלת הפרס. אומרים הציירים האוטיסטים באמצעות ציוריהם: "אולי איננו יכולים לספר על עצמנו במילים, אבל אנחנו נותנים לכם להציץ בעולמנו מבעד לצבע ולקו, ואם תפתחו את לבכם תוכלו להכירנו בדרך מאוד אחרת ומיוחדת, הנה אנחנו, וכאלה אנחנו".

הרחבת גבולות הטקסט באמצעות הציור מסמלת את הקשר אל העולם שמחוצה

לו... זה הקשר והגשר מעולם הצבעים נטול המילים אל הטקסט הכתוב ואל המילים המדוברות.

לסיכום: מטרתי בכתיבת הספר לא היתה להביא מסר פשטני כגון "על החברה לשלב את החלשים שבתוכה..." וכד'. חשוב לי להימנע מהפרחת סיסמאות הנובעות, לעיתים, מתוך עמדה של פתרונות ועליונות. התייחסות אל ה"אחר" המתמקדת בהצלחות מרשימות ויוצאות דופן, בפריצות דרך דרמטיות, או בפעילויות הירואיות של הילד או של משפחתו אינן עונות על הצורך האמיתי של קבלת הילד או האדם כפי שהוא כשווה לנו. זכותו של אדם להיות מיוחד, ואין הוא חייב בהכרח להיות כמו כולם. זכותם של הילדים ה"רגילים" לדעת שבני האדם שונים אלה מאלה אך בכל אחד, שונה ככל שיהיה, נוכל למצוא מהמשותף. זכותו של כל ילד להכיר ולבחור את דרכו האישית. דרך זו אינה קלה יותר, אך היא אמיתית אף כי יש והיא דורשת מאמץ וויתור. סיפור זה בא להציג את האחר - הילד הלוקה באוטיזם, שכמו לא נוצר בשביל לחיות בעולם שלנו, ולכן הוא נתון לחסדיה של החברה. הנאורות של כל אחד מאתנו היא זו, שתחרוץ את עתידו של האחר והמיוחד בתוכנו כמו את עתידנו כחברה.

"בנו של צייד האריות"

נעמי שמואל

"...אבל אם לא תסתכל עלי

איך תדע איזה מין אחר אני?

האם אלוהים לא ברא גם את האחר?

גם את האחר שלך, וגם את האחר שלי?

האם גם הוא מדרג אותנו?

או שבעיניו כולנו אחרים שווים?"

(נעמי שמואל: "האחר שלי והאחר שלך").

ספר פותח חלון לחיים של משהו אחר, ספר מרחיב אופקים, פותח מחשבות. כל הספרים שלי עוסקים בצורה זו או אחרת בקבלת השונה, בעיקר בהקשר של העלייה מאתיופיה. אני מקווה שהספרים מחזקים, מחד גיסא, את הדימוי העצמי של הילדים ממוצא אתיופי, ומאידך גיסא מקרבים את עולמם התרבותי לעולמם של ה"צברים" ועוזרים להם להבינם.

יחודו של הספר "בנו של צייד האריות" בכפל הקולות העולה מתוך הספור: קולו של האב וקולו של הבן. באופן זה זוכה הקורא להציץ בשתי השקפות עולם, העולות מתוך העימות בין האב והבן על רקע פער הדורות והפער התרבותי ההולך וחוצץ ביניהם.

אומר הבן אורן: "היום כשהיחסים שלי ושל אבא עכורים, קשה לי לדמיין את עצמי רץ אליו ומחבק אותו, אבל אני זוכר שפעם התנהגתי כך. אבא היה מושיב אותי על ברכיו ומספר לי איך היה צד אריות באתיופיה. הצלקת הענקית שעל כתפו הימנית מאוד סיקרנה אותי. הייתי מרים את החולצה שלו, ומעביר את אצבעי הקטנה לאורכה של הצלקת, וכל גופי הצטמרר כשחשבתי ששיניים חדות של אריה ענק נגסו בגופו בדיוק איפה שנוגעת האצבע שלי. כשהייתי קטן חשבתי שאבא גיבור. השבר הראשון ביחסים שלנו היה כשהייתי בכיתה א' ושאלתי אותו מה עשו באריות שצדו. 'הרגנו אותם', השיב בגאווה, "זאת העורות שלהם מכרנו לאנשים עשירים שעשו מהם שטיחים וקישטו את קירות הבתים בראשים שלהם. הם אהבו במיוחד את הזכרים, עם הרעמות היפות. מה?", נבהלתי והבטתי בו בתימהון. הייתי בערך בן שש, ומאוד אהבתי חיות. לא האמנתי למה שאמר. 'למה הרגתם אותם?' קראתי בטון מאשים.

'עשינו כך עד שהמשלה החליטה שאסור... ניסה אבא להסביר, אבל אני לא רציתי כבר להקשיב. אבא נתן בי מבט כאוב.

'כמה אריות אתה הרגת?' שאלתי כמאשים.
'לא יודע', מלמל אבא ובחוסר סבלנות קם ועזב את החדר. נשארתי לשבת
כשאגרופי קמוצים וגופי בווער באהדה לאריות אתיופיה המסכנים שנפלו קורבן
לרשעות אבי."

אחד הדברים המשמעותיים ביותר אך הסמויים יותר מכל בעלייה מאתיופיה הוא
הסבל וההקרבה, שעברו העולים בדרך לארץ ישראל. בעיני אנשי העדה
המבוגרים כל הישג, כל דבר שיש להם כאן, נמדד כנגד מה שהקריבו על מנת
להגיע לכאן. במובנים רבים הביאו עמם רק שני דברים, שבמהרה נלקחו מהם:
האמונה והכבוד העצמי. בישראל אבדו להם אף אלה, כאבדן הרכוש וקרובי
המשפחה: "אבא שרד את כל הדרך לסודן" אומר אבא אהרון "הוא עודד אותנו,
הזכיר לנו בלי הרף לאן נשואות פנינו ולמה, חזר שוב ושוב על סיפורי התנ"ך
המוכרים לנו מהילדות, בהתלהבות סיפר לנוכדיו העייפים איך הקדוש ברוך הוא
סידר לילדי ישראל פתח בים סוף על מנת שיעברו ויגיעו לארץ המובטחת. כאשר
התקשה בהליכה ישב על הסוס והתעקש להחזיק בחיקו את התינוקות הקטנים.
וכשהאמהות חששו שמא ייפלו, קשר אותם לגופו, אחד מאחור ושניים מלפנים.
אבל מבעד לצחוק שלו, עוד לפני שדרכנו על אדמת סודן, שמעתי את נשימתו
הכבדה וראיתי את ידו אוחזת מידי פעם בחזהו. אבא לא התלונן, רק חיך והפציר
בנו למהר, כדי שיספיק להניח רגל צמוקה ומקומטת על אדמת ארץ הקודש. אבל
הוא לא זכה. העלינו אותו יחד אתנו למטוס כאשר הכוח אזל מגופו הזקן, ובקושי
הצליח לדבר. הוא הורד מהמטוס בארץ ישראל על אלונקה, ללא רוח חיים."
הסטריאוטיפים הקיימים בחברה שלנו אינם מתחשבים בסיפורו האישי של כל
אחד, אלא מתבססים על הנחת היסוד הטמונה בתודעת בני התרבות המערבית,
ששחור הינו שלילי ומאיים. חישובו על השפה שלנו: היה לי יום שחור, כבשה
שחורה במשפחה, נקודה שחורה נגדו, וכד'. ראו אגדות וסרטים לילדים. המסר
הסמוי מצוי שם בבירור: בסרט מלך האריות, האריה הטוב הוא זהבהב, הרע -
שחום, בסדרת הדרדסים גרגמל הרשע ממציא את דרדסית והיא שחורת שיער,
כשדרדסבא הופך אותה לדרדסית אמיתית היא מצטיירת כבלונדינית בעלת
עיניים כחולות !

אינני טוענת, שצריך להחרים את הדרדסים או את מלך האריות, אלא, שצריך
לפתח מודעות לקיומם של מסרים גזעניים סמויים גם באגדות ילדים ובסרטים
מצוירים, ועלינו להתמודד עם סוגיה זו. התמודדות פרושה חיזוק ותמיכה במי
שעשויים להיפגע מהסטריאוטיפים הללו מבחינה זו, שלא יתפשו את עצמם
במדדים שליליים, ויהיו גאים במורשתם התרבותית. חשיפת האמת המפרקת את
הסטריאוטיפים ומציגה מציאות לא מוכרת: ערים וארמונות באתיופיה, מרצים

ורופאים שחורים, עשויה לעזור לילדים דוגמת אורן מ"בנו של ציד האריות" או סקרם מ"ילדות הקשת בענן" הנחשפים לסטריאוטיפים, מתמודדים אתם, ושואבים עוצמה מהמקורות שלהם, תוך שהם שורדים והופכים לחלק בלתי נפרד מהמרקם החברתי הישראלי החדש.

הסיפור הליכת הנמלים של דיל מבוסס, באופן מסוים, על ילדותי ואתייחס לכך בהמשך.

הסיפור מתרחש בתחילת שנות השמונים בהרצליה. הוא מספר על דיל פיינמן, ילד בן 11 הלוקה בפיגור שכלי וחולה במחלת הזקנה. מחלת הזקנה הינה מחלה הגורמת לילדים להתבגר בקצב מהיר פי שבע עד שמונה מזה של אדם רגיל מה, שגורם להם להיראות מקומטים כבר בגיל עשר. בהגיעם לגיל שתים עשרה רובם נפטרים.

הסיפור מתחיל כשדיל נוחת אצלנו בשכונה בחופש הגדול שבין כיתה ד' ל-ה'. בתחילה אנו מתייחסים אליו כאל חפץ. אנו מכנים אותו בשם "פלצת", מעבירים אותו מיד ליד, קושרים אותו למריצה ועושים תחרויות בין החברה מי יהיה הבעלים שלו. בשלב מסוים נרקם קשר מאוד ייחודי ביני, בין איתי, חברי הקרוב ביותר, ובין דיל. אנו הופכים להיות לחבריו הטובים ביותר ונוכחותו נחוצה לנו כאוויר לנשימה.

כשהחופש עומד להסתיים אנו מציעים שדיל יבוא איתנו לביה"ס מבלי שממש נאמין שהדבר אפשרי, אך מספר ימים מאוחר יותר, אנו מתבשרים כי דיל יתחיל ללמוד איתנו בכיתה.

כשדיל מגיע לביה"ס הוא זוכה ליחס קשה מצד התלמידים. לועגים לו, טומנים לו מלכודות, ומציקים לו בכל הזדמנות.

באורח מפתיע, ולאחר התרחשות כלשהי היחס כלפיו משתנה באחת. הוא זוכה להערכה גדולה מצד הילדים, ואט אט הופך לאחד הילדים המקובלים בביה"ס. ילדים מתחילים אף לחקות אותו, הוא הולך עם ציפור בכיס ומאכיל אותה בגרגירים הספונים בכיסו האחר, הוא נוהג ללכת את הליכת הנמלים שלו, בה הוא צועד על קצות אצבעותיו כדי לא לדרוך על נמלים. בדיבורו העילג הוא לא חדל לומר לכולם כמה הוא אוהב אותם: 'פלצת אוהב זה' ו'פלצת אוהב זה', הוא מחבק את כולם בלי הרף. ילדים מתחילים לחקות אותו בכל ובית הספר מקבל נופך סוריאליסטי.

במהלך השנה מתרחשים כמה וכמה אירועים מרגשים, חלקם גם טראגיים, ולקראת סוף השנה מצבו הבריאותי של דיל מדרדר באופן פתאומי והוא נפטר. כפי שאמרת, הספר מבוסס, באופן מסוים, על ילדותי שלי: כל הדמויות אותנטיות לחלוטין, כולל דיל. החוויות, הריחות, הטעמים, אותנטיים לחלוטין - זו הייתה הילדות שלי אחת לאחת. באשר לעלילה, חלק מן הסצינות אכן

התרחשו, אולם העלילה ברובה המכריע בדויה. לאמיתו של דבר, לא פיתחנו כל קשר מיוחד עם דיל. לא התעללנו בו כפי שמתואר בסיפור, אך בפירוש לא היינו טלית שכולה תכלת. מבחינה זו, הספר נכתב כסוג של הכאה על חטא, כבקשת סליחה מדיל, כמעין ניסיון לשכתב את העבר באופן, שנראה לי היום - כאדם בוגר, ראוי ומתאים לאותה דמות ייחודית, אשר שמה דיל פיינמן.

הדמויות המרכזיות בספור כוללת את איתי ואותי. איתי ואני דמויות הפוכות זו מזו. איתי בטוח בעצמו, אמיץ וכל יודע. אני, מהוסס ופוחד מכל דבר. כאשר אנו הולכים לים עם אבא שלי ופלצת מצטרף אלינו, מפגין איתי את בטחונו העצמי ואת בקיאותו בכל:

"מאיפה מגיעים הגלים?" שאלתי את איתי בזמן שפלצת שיחק עם עצמו. 'מהים', אמר איתי.

'ברור', הנהנתי, 'אבל למה בעומק אין גלים? הגלים תמיד מתחילים ליד החוף'. איתי גיחך. 'לפעמים אתה מצחיק אותי עם השאלות הטיפשיות שלך'. לרגע שקע במחשבות ומיד הבהיר, 'הגלים מתחילים ליד החוף, בגלל שאנשים מתרחצים ליד החוף, והתזוזות שלהם גורמות לגלים'.

'ומה קורה בלילה?' חככתי בדעתי.

'בלילה...' משך איתי זמן.

'בלילה אין אנשים בים', אמרתי, 'אבל הגלים ממשיכים כרגיל'.

'אתה לא מבין', צחק איתי, 'ים זה דבר גדול שמתפרש על הרבה מדינות. ואם במדינה אחת יש אנשים שנמצאים בו, זה עושה גלים בכל הים ששייך לכל המדינות האלו'.

'אז בגלל זה בלילה הגלים חלשים יותר', חקרת, 'כי בלילה הם מגיעים ממדינות אחרות?'

'נכון', התגאה איתי, 'אז אתה רואה שזו היתה שאלה טיפשית?'

'טיפשית מאוד', הנפתי ידי באכזבה.

דיל: דיל הוא הדבר הכי טהור וזך עלי אדמות. מלא אהבה ודאגה לכולם. אבא משווה אותו לאיבר המוח:

"המוח אחראי על החישה בכל הגוף, אך אין הוא מסוגל לחוש דבר בכל הקשור לעצמו. המוח מסוגל לחוש דקירה ביד, אך אין בידו להרגיש דקירה ישירה בו. דיל התנהג בדיוק כך. רק כשפגענו בציפור שלו, הרגיש כאב בפעם הראשונה". יש בדיל כוח מיסטי שאיננו מסוגלים להבינו, אך נוכחותו משרה בנו שלושה עצומה. לאחר שדיל נעדר מביה"ס למשך מספר ימים אומר אילן:

"מה שמיוחד בפלצת זה, שרק שכשהוא איננו אתה מבין כמה שאתה מתגעגע

אליו. זה בניגוד לרוב האנשים שאני מכיר, שדווקא כשהם נמצאים, אתה חושב כמה הייתה מתגעגע אליהם אם הם לא היו פה, אבל כשהם הולכים, אתה שוכח מהם ישר".

אבא: הוא ד"ר לפילוסופיה, דמות משכילה ומלומדת, תמיד רואה את הצד החיובי בכל דבר. אבא מלמד אותי על גישות פילוסופיות כטאואיזם, זן, סוקרטס. חלק מהדברים אני קולט, אך חלקם נשמע לי יידיש: " 'קשה לי שכולם עושים עלי חרם בגלל שאני עוזר לדיל', אמרתי לאבא. 'זמה הבעיה עם זה?' שואל אבי. 'חרם זו בעיה גדולה', רטנתי.

'הדרך הנכונה לחיות את החיים היא תוך כדי ניסיון מתמיד להיות אדם טוב יותר משהנך', הטיף אבי, 'טעם קצת - סוקרטס'. 'לא בא לי', השבתי, בטוח שאבא הציע לי מאכל כלשהו. 'לא' חייך אבי, 'סוקרטס ניסח זאת. פילוסוף יווני שחי בעת העתיקה'. 'סוקרטס זה לא שם של גבינה?' שאלתי. 'אתה לא מתכוון במקרה לשטראוס?' 'כן!' קפצתי, 'למרות שגם סוקרטס מתאים לגבינות'.

'עליך לברך שנפלה בחלקך ההזדמנות להתמודד עם מצב כזה', הרצין אבי, 'הפסק לנקוט צעדים על מנת שיפסיקו את החרם נגדך. התחל לנקוט צעדים על מנת שתיפסק תחושתך העגומה הנובעת ממנו. וכשתצליח בכך, תדע שהפכת להיות אדם טוב יותר משהנך כיום'."

היפה בדמויות של אבא ודיל הוא, שלמרות שנדמה שהן היפוכיות - האחת משכילה ומלומדת והאחרת עילגת מאוד. שניהם משרים בנו תחושה דומה כשהמדובר במבחן התוצאה. בשניהם טמון כוח מיסטי גדול שאיננו מסוגלים להבינו, אך נוכחותם הופכת למשהו ממכר.

עודי מתבונן בשתי הדמויות הללו, תמיד נדמה לי שאבא בזכות התובנות שצבר, הולך ומתקרב אט אט לפנימיות של דיל. יחד עם זאת, לעולם לא יוכל להגיע ל"דבר האמיתי", שכן הוא פועל מתוך תובנה בלבד. התובנה היא זו המקרבת אותו אט אט לאותה פנימיות, אך היא גם זו המרחיקה ומונעת ממנו להגיע ל"דבר האמיתי".

השוואה זו מעלה בי תדיר את סיפור אדם וחוה והאכילה מעץ הדעת. לאחר שאדם וחוה אוכלים מעץ הדעת, הם מקבלים את הדעת ומגורשים מגן העדן. מאותה נקודה ואילך, ככל שבני האדם הולכים וצוברים מאותה דעת, הם למעשה הולכים ומתקרבים לפנימיות של אדם וחוה הבתוליים טרם אכילתם מעץ הדעת, אך לעולם לא יוכלו להגיע לאותה נקודת התחלה, שכן לאחר שנענשו, הם

מגיעים אל האמת מן המקום העכור של הדעת והתובנה.
קבלת האחר במימד הנעלה ביותר, שמונח זה מתיר, איננה קבלת האחר ממקום של טוב לב ואמפטיה - ענין חשוב כשלעצמו מבחינה ערכית וחברתית, שכן מקורן של אלה בתחושת עליונות. קבלת האחר במימד הנעלה ביותר מבחינתי, מקורו בשוויון. אני סבור שבשתי המלים הללו: "קבלת האחר", דהיינו, גם "בקבלת" וגם ב"אחר", יצוק אלמנט של שוויון. קבלת האחר ממקום של שוויון משמע, להיות מסוגל להתבונן בדמות החריגה ולאחר בה ייחוד. להעריך אותו ייחוד ולדלות ממנו דברים, שבפירוש היית רוצה לאמץ לעצמך, ולבסוף, לעשות את כל הדרוש על מנת לאמץ לחיקך ייחוד זה. הספר "הליכת הנמלים של דיל" מעביר מסר זה בצורה הברורה ביותר. עצם הליכת הנמלים היא המסר. במהלך הסיפור אנו מפענחים הליכה זו וכך אנו אומרים:
"באחת ההפסקות כשתרגלנו איך להתמודד עם נמלים מתבודדות, שהייתה לאחת המטלות הקשות בהליכת הנמלים של דיל, נשאל איך בכלל נוצרה הליכת הנמלים שלו. 'למטה יצורים קטנים', אמר פלצת, 'מסוכן מיצורים גדולים'.
'איך זה שאף אחד לא נזהר עליהם?' התפלא ערן. 'בגלל שהם נמלים', השיב איתי.
'מה שהליכת הנמלים אומרת', קלטתי פתאום, 'זה שנמלים הם לא נמלים במובן של נמלים, אלא רק נמלים במובן של נמלים. ואם אתה מבין מה שאמרתי עכשו אתה מבין את הליכת הנמלים של דיל פיינמן בקשר להכל'.
'הכל כולל הכל?' שאל ערן.
'הכל כולל הכל', השבתי, 'ואפילו כולל נמלים'."

אנחנו נמצאים כאן תחת החופה הגדולה של מושג "האחר", מושג מטריד ורב־
גווני כפי שבא לביטוי בספרים השונים שהוצגו במהלך הכנס.
אבל לפני שאגע ב"אחר" שבספרי - מספר מילים על "ההתערבות":
בספר הזה, שסיפור אהבה עומד במרכזו, שזורים עוד מספר נושאים שמשכו
אותי לכתיבה:

דור, גיבור הספר צטט משפט הנשמע בערך כך: "...לכל אדם יש איזו שהיא
נקודת תורפה, ואם מצליחים לגלות אותה ולפעול עליה, אותו אדם נעשה חשוף
ופגיע."

זהו משפט ציני ומרושע.

דור משמיע את המשפט הזה קצת בתמימות ובעיקר בסכלות (הוא חוזר על
דברים ששמע מפי חבר של אחיו הגדול), ובעיקר בעיתוי מאוד לא מוצלח.
המשפט הזה גורר בעקבותיו את ההתערבות אשר מניעה את עלילת הספר.
למעשה זה יותר ממשפט. זוהי דרך חיים. ואותי הדבר מקומם, שכן פירוש הדבר -
תמרון והפעלת בני אדם והפיכתם לאובייקט. לכלי משחק.

אם נעשה עוד צעד, ניתן לומר כי הוא מקפל בתוכו מרכיבים משמעותיים של
תרבות הצריכה בכלכלה המערבית. תחום הפרסום, יחסי הציבור, והשיווק
מנסים לאתר ולפעול על נקודות התורפה של הצרכן הפוטנציאלי... אבל אני
נכנסת כאן לנושא שאיננו מעניינו של הכנס הזה. דור מנסה לשכנע את שי, נער
מהשכבה שלו, כי העניין הזה של "לנצל נקודות תורפה" ישים במה שקשור
לבנות. כלומר אם מאתרים נקודת תורפה אצל נערה, ופועלים עליה - אין אפס.
"היא בידיים שלך". כאשר שי, שהוא תחמן ומניפולטיבי בעצמו, שואל אם זה
"עובד עם כל אחת", בלי יוצא מן הכלל, דור משיב בחיוב, וכך, בלי להרגיש, הוא
נופל למלכודת ההתערבות ששי פורס תחתיו. בנוכחות עדים הוא מתחייב
להוכיח את התיאוריה שלו, ולהתחיל עם אלה, בת כיתתו.

מספר מילים על אלה. פיזית היא נמצאת בכיתה של דור, ויחד עם זאת אין היא
קיימת בתודעת בני הכיתה. היא תופסת חלל, ככסא וכשולחן אבל איש איננו
יודע עליה דבר, ואף לא אחד פונה אליה. אף לא המורים. לעולם אין היא פוצה
פה. היא איננה חלק אינטגרלי מהכיתה. דור השונא להיות מובס בהתערבויות
מתחיל, על כן, במסע לגילוי מהותה של אלה. במהלך מסע הגילוי הוא מגלה לא
רק את עולמה השונה והמפתיע של אלה, אלא גם את עולמו שלו, את רגשותיו
ואת הדבר החמקמק הקרוי אהבה. מלבד ההתערבות הבסיסית, הראשונית, יש

בספר עוד התערבויות ברמות אחרות. אמא של אלה, ציירת מפורסמת שהציורים שלה מוצגים במוזיאונים ברחבי העולם, מתערבת ומנסה לכוון את חיי בתה היחידה לפי נוחותה ועל פי צרכיה.

וקיימת גם התערבות ברמה גבוהה עוד יותר, התערבות בעניינים הקשורים לחיים ומוות - נושא תרומת איברים והשתלות.

ועכשיו אני חוזרת לעניין ה"אחר", נושא הכנס שלנו.

כאשר שמעתי לראשונה על נושא הכנס: "להשמיע את קולו של האחר", המחשבה הראשונה שעלתה בדעתי - כולנו אחרים. הרי אין בנמצא שני בני אדם זהים. ובכל זאת, אני מסכימה, לאמירה שיש כאלה שהם "יותר אחרים", אולי "עוד יותר אחרים". אחרים בשל מוצא, צבע עור, מבטא, מצב משפחתי, סוציאלי, כלכלי, בריאותי, נפשי-מנטאלי וכו'.

כל אחד והמטען שלו, כל אחד והמשא הכבד הלוחץ על כתפיו הדקות. כל אחד והרצון שלו להקל על עצמו, להסיר את המשא, להשתלב בזרם המרכזי, להיות בקונצנזוס, להיות כמו כולם. בכך נבדל ה"אחר" המתואר בספרי.

"האחר" שלי, חרף היותו מודע לשונותו, חריגותו ונבדלותו, **אין בו רצון להיות כמו כולם.**

ה"אחר" הזה הוא האמן היוצר, שכמו מוטבעת בו אות קין פנימית, בלתי נראית - הוא שונה. אבל הוא אינו יכול להיות שלא כמו שהוא, הוא יוצרת.

האמן היוצר העתידי, כלומר הילד, האמן במצבו הגולמי, זה אשר חש כי הוא שונה, עד שלפעמים הוא מבוהל ומבולבל לנוכח חוסר יכולתו/רצונו להשתלב בזרם המרכזי. יש והוא עוטה על עצמו תחפושת או, שהוא מפתח כיסויים, כדי "להראות כמו כולם". אבל זו אחיזת עיניים, שכן עמוק בתוכו, הוא יודע, שהוא אחר וטוב לו עם השונות שלו. טוב לו עם הלבד שלו. הוא זקוק ללבד שלו, כיון שגם כשהוא לבד הוא איננו בודד. זה מצבו הטבעי של היוצר.

כשאני בודקת את הדמויות ב"התערבות", אני חייבת להודות ש"האחר המובהק" היא אמא של אלה, הציירת צביה גרא.

צביה איננה דמות חיובית. היא קשת-לב, נוטרת, נוקמת, מנווטת את חיי הסובבים אותה על פי צרכיה. גם את חיי אלה, בתה, היא מנתבת אך ורק לתועלתה האישית. התירוץ מתבטא בסרקזם סלחני מפי הסבתא: "לאומנים מותר. כנראה זו דרכם ולאנשים הרגילים אין ברירה אלא לסלוח להם ולקבל אותם כפי שהם."

המודל שראיתי לנגד עיניי כשעיצבתי את מערכת היחסים בין האם ובתה אלה הייתה דבורה בארון ובתה, ציפורה. דבורה בארון האם (1887-1956) הסתגרה 35 שנה בביתה, שוכבת במיטתה, כשציפורה הבת החולה באפילפסיה שוהה עימה

ומטפלת בה. הבת גדלה נטולת קשרים חברתיים, כשאימה משמשת לה כחברה יחידה בעולם.

אמא של אלה נולדה עם מחלת לב מולדת. הפגם הלבבי הזה, הן במישור הרפואי-פיזי (היא ממתינה להשתלת לב, ומאוחר יותר אף תזכה בו), והן במישור הפסיכולוגי, מגדיר את מהותה, את חייה ואת העשייה האומנותית שלה.

אמא של אלה, המתוסבכת והחריגה, היא כמובן דמות בדיונית, פרי דמיוני רציתי לבדוק אם בתיזה שלי, המבוססת על תחושת בטן, יש ממש. על כן נכנסתי לאינטרנט ובדקתי ביוגרפיות של אומנים יוצרים מתקופות שונות ומתחומים שונים. שוב ושוב גיליתי כי רבים מהם, כמו קפקא, לאה גולדברג, בטהובן, ואן גוך ודיקנס, חוו מצוקות, אבל לא ידעתי אם תיעלו או קידשו את חייהם ליצירה למרות או בגלל אותן מצוקות.

נוהגים לצטט את עמוס עוז, הטוען כי כל סופר כותב מתוך איזה שהוא פצע. אינני יודעת, ואינני בטוחה אם ניתן לקבוע באופן חד-משמעי אם צלקותיהם הנפשיות של אותם יוצרים כיוונו אותם ליצירה. אינני יודעת מה הסיבה ומה המסובב. אם בכלל יש סיבה ויש מסובב. מה שאני יודעת בביטחון זה שהם חשו חריגים, מתוסבכים, לעיתים קרובות מבודדים וחלקם גם בלתי מוערכים בחייהם. לא פעם ויתרו על כסף, על נוחות, על משפחה, על חברים והלכו עם אומנותם כי לא יכלו שלא ללכת.

לסיכום, האמן היוצר, קצת כמו הנביא, אינו בוחר את ייעודו. היעוד בוחר בו. אבל הוא אינו יכול ואינו רוצה להימלט. למרות המחיר, הוא חי עם חותם ה"אחר" הטבוע בו.

ביקורת

על "תרנגול ותרגולת" ועל "התרנגולת והשועל" לח.ג. ביאליק
הרצליה רז

השנה יצא מחדש המשל הפיוטי של ח.ג. ביאליק "התרנגולים והשועל" מאויר וצבעוני בידו של יוסי אבולעפיה. צדקו אנשי הקיבוץ המאוחד בכך, שהחזירו לילדי הדור הזה את המשל המורחב והפיוטי של ח.ג. ביאליק באמצעות האיור המודרני. מן הראוי לזכור ולדעת, שביאליק עיבד משל עתיק מימי הביניים, משלו של רבי ברכיה בן נטרונאי הנקדן והפך אותו למקאמה מודרנית ומחזה-משחק לילדים. המשל של ר' ברכיה מצוי בספרו "משלי-שועלים", (דף מ"ב משל ל"ב), בעריכת א.מ. הברמן. הספר יצא בהוצאת שוקן תש"ו, וזה לשונו:

תרנגול אמר לתרגול - אין עוד חיטה ושיכולת / ומדוע מתעצלים אנחנו / ורעב בעיר ומתנו / נלך ונלין בכפרים / כי לאחי גורן שעורים / ונשב שם שנה תמימה / סביב הגורן והערמה / ויצאו שניהם יחד / ללכת מהלך יום אחד / עד אשר באו העירה / ארץ חיטה ושעורה / שמה התרגולת קננה / בטרם אחרית השנה / אפרוחים בדמותה כצלמה / הבריאים שבעה המה / מלבד תרגולת קטנה אשר חלתה / ובעת קראה אחרי עדתה / הדגן ברגליהם כמוה גילו / חלק כחלק יאכלו / ותהי להם הרווחה / אם הבנים שמחה / ובכוא עת קציר אמרו / לשוב למקום אשר בו גרו / ויאמר התרגול: האזינו / לא נשוב ריקם אל עמנו / פן נהיה בעיניהם ללעג כאשר באנו ממקום רעב / על מאמרי שמחו ושישו / ממני תראו וכן תעשו / כל אחד ואחד ישא בפיו שיכולת / תרגול אפרוח ותרגולת / עד אשר במקום חיטה תבואו / וישן מפני חדש תוציאו / ותאמר התרגולת: עצתך טובה ונכונה / תן חלק לשבעה וגם לשמונה / כל אחד בפיו שיכול נשא / השמיני לא יכול משא / לשאת כי היה חולה / ותקראנה אותו כאלה / כי הלכו דרך הערבה / וחברתם למאוד ערבה / שועל בסבכי יער נחבא / וירא את כל ההמון בא / ויתבונן בתרגול כי לו / נושא עיין ולכל חילו / ויאמר: פלצות בעתתני וליבי תעה / אומללה יולדת השבעה / כי מן האורב הלז יבהלוני רעיונים / פן יבוא והכני אם כל הבנים / אך סוד נערים להימלט / פן יהיה עלינו שולט / כאשר שלט על אבותינו / כי מתאנה תמיד לנו / עוד זה מדבר וזה בא / האורב אשר שם נחבא / וילך לקראת החולה / ויאמר: למי אלה / ומה הם בפיהם מביאים / ויען: זנבות שועלים הם נושאים / אשר בכוחם מן השועלים לקטן / ועורם מעליהם הפשיטו / ויאמר השועל: אחרי אשר כזאת מעשיהם / למה אין בפך כמו בפיהם / ויען לו: על כן יצאת לקראתי / כי את זנבך ציפיתי / לא תשוב עוד אל אוהליך / גורלי

אפיל עליך/ כשמוע זה השועל ברח/ כאשר ירוץ הגיבור אורח/ והמשל באיש אשר מדיו קרועים/ ודבריו אינם נשמעים/ ובעקת עשירים ללעג נהיה/ וחכמת המסכן בזויה/ מפיו תצא חכמה בעת פקודה/ טובה מכל כלי חמדה.

ח.ג. ביאליק הרחיב ושינה את המשל מימי הביניים. הוא כתב אותו במשקל המקאמה, בנה דיאלוגים הומוריסטיים-אירוניים פרודיים, עם רמזים וקריצות הקשורים בזיכרונות ספרותיים ועממיים של עמנו. ביאליק יצר מצבים קונדסיים בשימושי לשון שלו, וְחידד את הפערים שבין המנהיג ר' גרונם לבין קהל הקרקננים הלהגניים. התרנגולת הפיסחת היא "חלש-מנצח" כנגד השעלול (המצאה ביליקאית) "בן החייל" היא הופכת להיות גיבורת הסיפור ואהובתם של הקוראים. בגאונותו של ח.ג. ביאליק הפך משלו הפיוטי ליצירה שוקקת צלילים וחיים.

בזמנו, כשיצא "שירים ופזמונות לילדים" ב"הוצאת דביר" (בשנת 1933) הסתפקנו, אנחנו הילדים, באיורים היפהפיים של נ. גוטמן שיצאו בשחור לבן. הספרים שיצאו אז נחטפו על ידי ילדי-הדור. כבר בכיתה ג' ידעתי את כל הספור על-פה. כיום, השתנתה הלשון שבפי האנשים. הילדים גדלים על שפה רזה ועל עודף מוצרים חזותיים. אני מקווה, שהאיורים הצבעוניים של יוסי אבולעפיה והפורמט החדש של הספר יסייעו לילדים בני הדור לחזור וליהנות מהשפה העשירה מאוד והתוססת כל כך של ח.ג. ביאליק, כי עניין ה"חלש-המנצח" הוא עדיין חדות הילדים שבכל הדורות.

"התרנגולים והשועל" הופיע בעברית בלבושים שונים.

י. ליכטנבוים כתב "השועל והתרנגולת" בתוך ספרו "ביבר חיות ועופות" הוצאת נ. טברסקי 1952.

ז. אריאל כתב "מעשה בתרנגולת אדומה ובשועל שביקש לצודה", בתוך 101 סיפורים הוצאות אומנות, פרנקפורט 1922.

נ. יובל (עיבדה בחרוזים) "כוח במוח לאפרוח" - מעריב לילדים 10.7.1981. היצירה הזו הועלתה על מסך הטלוויזיה הלימודית בשנים 1972-1974 ולוותה ב"תדריך למורה" - פרקי לשון וספרות לכיתות ב', ה' בתשל"ד.

חוקרים שונים עסקו ביצירה הזו. המתייחד מכולם הוא מאמרה של ד"ר מנוחה גלבוץ ז"ל ב"מעגלי קריאה" 71 (מרץ) 1988 בשם: "מקאמת 'התרנגולים והשועל' - זיקותיה למוטיבים ביצירות ביאליק הקאנוניות ולמוטיבים ימי ביניים"

הלוואי ובאמצעות הספר החדש, המאוויר והצבעוני, ישובו ילדים לקרוא ולשחק (במשחקי תפקידים) במקאמה: "התרנגולים והשועל" של ח.ג. ביאליק.

אני מחכה למוסיקאי שיחבר מוסיקה ליצירה ויהפוך אותה לאופרטה משעשעת.

יונה טפר: "בינה נוסעת לבנימינה"
איורים: דני קרמן בהוצאת הקיבוץ המאוחד
רחלי פליישון

יונה טפר מזכה אותנו בסיפור אירוני, שובב העונה לצורך לראות, לשמוע, להכיר את העולם שמעבר לגדר. בתחילת הסיפור מובהר הצורך בנדודים של בינה הפרה, לאורך הסיפור אנחנו לומדים על הרפתקאותיה עד שהיא חוזרת למקום מגוריה ופותחת ביוזמה חדשה.

"פרה שמנמנה ושמה בינה/גרה ברפת ליד בנימינה.../היא פרה מוזרה/שבמקום להעלות בנחת גרה/קמה בבוקר ויצאה למסע"

הפרה מגיחה לעיתים רחוקות בספרות הילדים. הפרה, בעל חיים גדול, מסיבית עומדת בסתירה גמורה לצורך "להתעופף מעבר לגדר". יונה טפר מסבירה את הבחירה בפרה בשל ההכרות של הילדים עם הפרה ומה שהיא מייצגת: בית, רפת, חלב, נתינה ללא גבול. בסיפור זה מקבלת הפרה תכונות שונות. יותר משהיא נותנת - היא מקבלת, תוך שהיא נעזרת בדמויות שסביבה. לפרה בינה תכונות אנושיות של סקרנות, יצר נדודים, פעלתנות ויוזמה.

באין יכולת לפרוץ את הגדר והיא מפסיקה לאכול ולהניב. שניים באים לעזרתה: יגאל הרפתן ונכדו ארז.

יגאל הרפתן מנסה להרגיע אותה בתרופה. אין הוא רוצה שתעזוב את המרעה. נכדו הקטן ארז לעומת זאת, מבין מיד לליבה, פותח עבודה את השערים ואף מציע לה להתייפות לקראת המסע. מרגע זה הפרה מבריאה ויוצרת תשומת-לב מירבית.

"יום תמים ברכבת נסעו ארז ובינה/טיילו בעולם מחוץ לבנימינה/הצפינו לקריות, ירדו לראש העין/ברמלה ביקרו פרה או שתיים/ובכל מקום בו עצרו וחנו/עיתונאים סקרניים נאספו ופנו/לראיין את בינה, הפרה המוזרה/שבמקום להעלות בנחת גרה/קמה בבוקר ויצאה למסע."

בכל תחנה ממתינים לה שרים, צלמים ועיתונאים. בינה אינה מבינה למה רודפים אחריה. כשנמאס לה מהרעש סביבה היא טוענת: "אני רק סתם פרה/אני חוזרת לרפת להעלות גרה/".

הסוף טוב. בינה וארז חוזרים לבנימינה. אל יגאל הרפתן, שמכין להם ארוחת ערב. בינה לא חוזרת לרבוץ אלא פותחת מפעל שלגונים. הסיטואציה בה פרה נוסעת לטיול ברכבת מעלה מיד חיוך על הפנים. לא ניתן להתעלם מגודלה של הפרה. הקהל מגיב לנוכחות שלה.

השפה עשירה. יונה טפר מדייקת מאוד במילים. את חלקם יהיה צורך להסביר:

"קטע את דבריה," "בקול הרעים" "הגיח קטר" "דלתות נפערו" "חלף בכפרים".
ילדים מבינים את המשמעות מתוך הקריאה ומרחיבים את אוצר המילים. השורות
הקצרות, החריזה הקולחת, והעלילה ההומוריסטית רוקמים יצירה קצבית
ומתנגנת.

האיורים היפיפיים של דני קרמן, צבעוניים מלאי חן ומשעשעים. דמות פרה,
למשל: בניגוד למצופה מצטיירת כבר בכריכה דמותה של בינה הפרה הניגלית דרך
האחוריים, עם תזכור לאוזניים ולקרניים. דמותה של בינה משתנה בהתאם
לטקסט. ניתן להבחין ב בהבעות פניה השונות ובאנושיותה אף בהיותה פרה.

ענת בן - שאול : "האהבה של לוקו"
איורים : אבנר כץ. הוצאת הקבוץ המאוחד
ירדנה הדס

המוטיב המרכזי בסיפור: כוח האהבה המשפחתית, והאופן בו היא מסייעת להחלמה ולהתגברות על מחלה קשה.

לוקו הוא כלבלב, המשתלב באורח טבעי בסיפורה של הדוברת, שהיא אחותו הקטנה של איתן החולה. אהבתה אליו עומדת בניסיונות קשים, כיוון שהתנהגותו נעשית קצרת-רוח, קפריזית ומתבדלת.

אפשר, שהסיפור יחשב בעיני הקורא הבוגר כקשה לילדים בגיל-הגן. יחד עם זאת, החיים מזמנים, לצערנו, סוגיות קשות גם לילדים בגיל הגן - וספרון מסוג זה עשוי לסייע להם עצמם - ואף לחבריהם. יתר על כן: זה סיפור, העשוי לשחררם מרגשי הסתייגות ואשם עקב רתיעתם הטבעית ממגע עם בני-משפחה שחלו.

כיוון שהסיפור מוגש כמונולוג של ילדה (אחותו של החולה), הוא מתאים גם לקריאה תרפויטית במסגרת המשפחתית האינטימית.

הילד לומד להבין (ולהפנים!), שחשיבותם של דברים משתנה ואף מתגמדת לנוכח אירועים משמעותיים ובלתי-צפויים (כאן: בתחום הבריאות). הילדה הדוברת בסיפור חשה בחשיבותה של הלכידות המשפחתית, ה"מקרינה" מאורה על האח, המאושפז בבית-החולים.

הסיפור הוא ריאליסטי ורגיש אין בו תרופות-פלא והבטחות-שוא. על כן הוא אמין ומעורר תחושות שיתוף והבנה. סיומו של הסיפור הוא מקורי מאוד - ו"דובר" אל הילדים בשפת האותות של בני-משפחה קרובים:

"איתן (שהקריח עקב ההקרנות) צחק וסובב את כובע-המצחייה שלי לאחור, שייראה בדיוק כמו שהוא חובש אותו" - מחווה פשוטה, המסמלת את מידת הקירבה שבין הילד לאחותו.

כדאי לשאול את הילדים איזה שם היו הם מציעים לסיפור שלפניהם. באמצעות הכותרים המוצעים נוכל לעמוד על מידת ההבנה, האמפטיה והאופטימיות, שהסיפור עורר ב"קוראיו"-שומעיו הצעירים.

אברהם רגלסון: "עסע הבובות לארץ-ישראל"

נירה פרדקין

שרונה ומשפחתה נסעו מקליבלנד, שבארצות הברית לארץ-ישראל. מאחר ולא יכלו לקחת את כל חפציהם, השאירו את הבובות והבובים של שרונה אצל חברתה פיליס. פיליס השתדלה לנהגו בהם יפה ולהתחבב עליהם, הבובות הבוגרות שושנה ושולמית השגיוחו שכולם יהיו טובים ומנומסים, אלא שהם מתגעגעים לשרונה וכמעט חלו מרוב געגועים. לכן החליטה פיליס לשלחם לתל-אביב. תחילה יצאו במכונית לניו-יורק, עם הנהג ויקינג. המסע היה מלא תקלות והרפתקאות: ויקינג הנהג השתכר, המכונית התקלקלה, במלון בו שהו בלילה לא היה אוכל, יתושים תקפו ועקצו אותם. בגלל כל התקלות כמעט וחיללו את השבת. אלא, שטייס הציל אותם והביאם לניו-יורק ממש לפני כניסת השבת.

גם בניו-יורק עברו הבובות לא מעט הרפתקאות: הבוב בלט-עין השובב הרגיז את הפיל בגן-החיות וזה, שפרץ את כלובו וגרם לבוקה ולמבולקה בכל העיר. הבוב מלתא זוטרא (נחום תקום) חלה בבטנו ונאלצו לנתחו. חרף כל אלה, בבוא הזמן עלו כולם בשלום לאניה. באניה התקשו המלצרים להבין את הבובות, שנמנעו מלאכול מאכלי בשר מסיבות של כשרות. בסופו של דבר הגיעו לחוף יפו.

שרונה ובובותיה שמחו מאוד לשוב ולהפגש. אלא, שכמובן שאי אפשר להמנע מיסורי קליטה, שכמעט גרמו לכך שהבובות חזרו לארצות הברית. בסופו של דבר נשארו שרונה ובובותיה בארץ.

המסע התרחש בשנת 1933. את הספר כתב אביה של שרונה הסופר אברהם רגלסון, פרטים רבים, במיוחד יסורי הקליטה, מתאימים למה, שבאמת עברה משפחת רגלסון בדרכה לארץ.

לפני שנתיים הוציאה שרונה תל-אורן, בתו של הסופר, שהיתה בינתיים לסבתא, את הספר מחדש. בנוסף לסיפור עצמו כלולות בספר רשימות של רגלסון על עצמו וכן רשמים של שרונה תל-אורן, על נסיבות כתיבת הספר ועל תולדות משפחתה. האיורים הם של ציירים שונים ובתוכם נחום גוטמן, שלומית אולצ'יק, אריה וכן צילומים מהצגה, שנערכה בקיבוץ יגור ותווים ללחנים, שהושרו באותה ההצגה.

הסיפור המלא חן והומור כתוב בלשון עשירה. עבורנו המבוגרים, שהכרנו את הספר בילדותנו - הספר הוא גם חוויה נוסטלגית. עבור אחרים הסיפור והרשימות המצורפות מעשירים את ההכרות עם אותה תקופה. ילדים בגיל הרך יתקשו, אולי, להבין את השפה ואת ההווי המתואר. אבל ייתכן, שגננות, מורות והורים יוכלו לספר את הסיפור בדרך, שתובן לשומעיהם.

לילדי הגן וכיתות א' - ב'

מעשה בנמר קטן אשר היה לו הכל, חוץ מחבר. הוא רצה מאוד חבר, אך כל פגישה עם חיה אחרת איכזבה אותו. הוא פגש ג'ירף, ברבור, היפופוטם ואפילו עכבר וכמעט התייאש. אך, "אף פעם אל תגיד אף פעם" וכך גם חבר נמצא לו לנמר.

הסיפור, המיועד לקטנים, כתוב לעיתים בשפה נמלצת מדי: "העץ הרטיט בפעמוני עלעליו", "עלה כסוף מעץ הזמן נפרד ריחף, דאה, עלה, ירד על פני האופק חלף ועף". ע.ק.

לכידתו של עכבר. בביתן של תמר וגאיה נמצאו עקבות עכבר. אביהן הולך עמן לחנות מלכודות כדי לרכוש מלכודת. העכבר חכם, אוכל מה שבמלכודת ואינו נלכד. לבסוף מציירות לו הילדות ציור של עכברה ואז נלכד. הולכים לשחררו בחצר, אך החתול לוטש עיניו כדי לטורפו. כולם חוזרים הביתה עם העכבר והוא ממשיך לחיות אתם במטבח, כאשר מטפלים בו ומאכילים אותו. הפחד מפניו נעלם והן משחקות איתו. חלקו הראשון של הסיפור ריאליסטי ואמין, אך סיומו צדקני ומלאכותי. מי מחזיק בבית עכבר? רק כדי שהחתול לא יטרוף אותו משנה הסופר את האמת המציאותית. הסיפור בנאלי ולא אמין. ל.ח.

"כל אחד צריך לדאוג לעוד מישהו חוץ מלעצמו" - רעיון זה חוזר בסיפור הדמיוני ויוצא הדופן, שחיברה נורית זרחי. מר זום קיבל חבילה המדברת אליו, מביעה בקשות ונותנת הוראות. כשהחבילה נפתחת מתגלה בה ביצה גדולה, ומר זום יושב ודוגר עליה. כעבור שלושה ימים

אף פעם אל תגיד אף פעם

כתב: אוקי שפרן, ציורים: חיים יפים סנקוב, הוצאת לדורי, 2005, לא ממוספר, מנוקד.

העכבר של תמר וגאיה

כתב: אברהם ב. יהושע, ציורים: אורי קרמן, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2005, 35 עמ', מנוקד.

להתראות באנטארקטיקה

כתבה: נורית זרחי, ציורים: בתיה קולטון, כנרת, 2005, לא ממוספר, מנוקד.

היא מתבקעת ויוצא פינגווין קטן הרוצה לאנטארקטיקה. הם נוסעים לשם ופוגשים באמו של הפינגווין ושלושתם מטיילים כמשפחה אוהבת.

מר זום נפרד וחוזר למשרדו, כשהוא מבטיח לשוב ולבקר. הקשר של מר זום לפינגווין מתבטא בלשון יצירתית: "פניגוונתי אותו".

הרעיון שאותו רצתה הסופרת להביע מומחש בצורה דמיונית, וספק אם ילדים קטנים יבינו אותו, מצד שני, כל הסיפורים והאיורים הם ילדותיים, ולכן הסיפור נופל בין הכיסאות. ל.ח.

מה קורה במשפחה כאשר סבא נופל, מאבד את ההכרה ואחרי ימים אחדים - נפטר?

הסיפור מנקודת ראותו של רום, צעיר הבנים מספר על הרגשותיו, חששותיו וחוסר היכולת שלו להשלים עם האובדן.

מוקף במשפחתו החמה לומד רום לרכך את הכאב ולהתנחם.

הסיפור יכול לנחם, בעת הצורך, ילדים קטנים ורגישים. ע.ק.

מה קרה בשבת בבוקר במטבחה של משפחת עכברים? סיפור היתולי על עכברון שקם בשבת בבוקר, בעוד הוריו ישנים ורצה עוגיות... כל מה שקרה במטבח, ומחוצה לו כאשר קופסת העוגיות נפלה על הרצפה וכל העוגיות התפוררו מסופר בקלילות, בחן ובקצב בידי עדנה קרמר. על ההורים הכועסים והסבא המפייס ועל ארוחת הבוקר של שבת - כל אלה בלווי ציורים צבעוניים ומלבבים של לנה רבנקו. הנאה לשומעים ולקוראים כאחד. ע.ק.

ארבל אוהב להתכרבל בשמיכה במיטתו ולשחק ב"מחבואים" עם בני משפחתו. צחוק, עיטוש או רוח שמעיפה את הסדין חושפים אותו, להנאת כל המשתתפים והמשחק מתחיל מחדש. סיפור מחורז ומשעשע לגיל הרך.

מה קרה לסבא?

כתבה: ליו טובול, ציורים: ליאת אלוף, תמוז, 2005, לא ממוספר, מנוקד.

מי הפך את מטבח?

כתבה: עדנה קרמר, ציורים: לנה רבנקו, הקיבוץ המאוחד, 2005, לא ממוספר, מנוקד.

ארבל המתכרבל

כתבה וציירה: נאוה תיבון שגב, הוצאה עצמית, 2006, לא ממוספר, מנוקד.

חטיפת פיות השיניים

כתבה: ענת קופמן, ציורים:
הילה חבקין, ידיעות
אחרונות/ספרי חמד, 2005,
192 עמ', לא מנוקד.

הרפתקה דמיונית על פיות ומפלצים. פיות השיניים המביאות מתנות לכל ילד שנופלת לו שן "חלב", נחטפות בידי מפלצים, הרוצים לדעת היכן הן מחביאות את המתנות שלהן. אור וחבריו בני האחת-עשרה, חווים פגישה עם מפלץ הדורש מהם לגלות את מקום מחבוא המתנות. הגמדיצים, חבריהן של הפיות, יוצאים לחפש אותן ולשחררן מהכלא של המפלצים. תוכנו של הספר מתאים יותר לגיל צעיר שבו נושרות שיני חלב, אולם הוא מוצג בפני בני אחת עשרה שעברו כבר את גיל הדמיון. הספר כתוב באריכות (192 עמודים), אינו מנוקד, ואינו מתאים לגיל הגיבורים. העלילה דמיונית עד הגזמה! (אגם של "שום ובצל", מלך שנהנה לתבל את מאכליו באגם זה, וכד'). מה בא ספר כזה להביע? תמהני. הגדולים יאמרו על הספר - שטויות! הקטנים לא יקראו בלי ניקוד ספר ארוך.

בסיכום - שעטנז מיותר. ל.ח.

**אי הדולפינים
הכחולים**

כתב: סקוט אודל, ציורים:
אייל טלמון, כרמל, 2004,
146 עמודים.
לכתות ד - ו

סיפורה של קאראמה, נערה אינדיאנית החיה לבדה במשך 81 שנה באי הדולפינים הכחולים הוא סן-ניקולאס, מול חופי קליפורניה. סיפורו של אודל מבוסס על מקרה אמיתי שארע בראשית המאה ה-91. "אני זוכרת את היום שבו הגיעה ספינת האלאוטים של האי שלנו". כך, בגוף ראשון, מספרת הנערה את קורותיה. בתחילה עם בני משפחתה ואחר-כך - שנים ארוכות - לבדה על האי המרוחק - עד שנאספה ע"י מצילים לבנים.

בספר מפעמת אווירת בדידות ונחישות כאחד, אומץ לב ורצון חיים של הנערה. מלחמתה באיתני הטבע, מציאת מקורות מחיה, ידידותה עם בעלי-החיים ותיאורי הטבע הנפלאים של הסופר - נקראים בנשימה עצורה גם עתה. הספר נכתב בשנת 1960 ויצא במהדורות רבות. בישראל יצא לאור לראשונה בשנת 1967 (פרטים בקטלוג המנומק ע.ק. מס' 3, עמ' 12).

גוני גרין בבית-הספר

כתב: לויס לורי, תרגום:
מאירה פירון, ציורים: מידי
תומס, הוצאת טל-מאי,
80 עמ', מנוקד.
לכתות ג - ד

כיצד לחבר סיפור ולספרו. המחברת מציירת גיבורה צעירה, בכיתה ב', היודעת לספר סיפורים "אמיתיים" על עצמה. הילדים מאזינים לה מרותקים ותורמים את חלקם בסיפורים על עצמם, כגון: "למה נקראת גוני בשמה". נושא שכל ילד יכול להזדהות איתו. נושא מרתק: "איך הגיעה גוני גרין מסין על שטיח מעופף", סיפור הרפתקני בו הולך לאיבוד הכלב נפוליון. "איך איחרה גוני לבית הספר" - לכל ילד יש סיפור על נושא זה, גוני מדגימה את עיצוב הסיפור בתוספת המילה "פתאום" להגברת המתח. זו ילדה מיוחדת, הלבושה באופן יוצא דופן, מודעת לעצמה ולהשפעת סיפוריה, והיא מעוררת את התלמידים להמציא סיפורים המבוססים על חוויות אמת. הספר כתוב בצורה הומוריסטית ומעניינת, ויש בו הרבה מהפואטיקה של מספרי סיפורים.
מומלץ.
ל.ח.

אנתולוגיה של סיפורי החיות הנפלאים של עודד בורלא. הסופר (שאת מרבית ספריו אייר בעצמו) כותב על בעלי חיים, גדולים וקטנים, מפחידים ונינוחים, מאיימים וידידותיים - באהבה רבה. ההנאה והשעשוע הם אהבתו האמיתית, כמו גם ההבנה לליבם של החיות: "הפילים בקרקס הם תמיד עצובים, הם עושים להטים, הם שוכבים, הם יושבים, מניפים את חדקם, מריעים ותוקעים - אך בפנים - הפילים עצובים". האנתולוגיה מאוירת להפליא בידי מושיק לין, ולה סוף דבר: שיעור בספרות לא חינוכית - מאת מאיר שלו. דברים מעניינים ומלבבים בפני עצמם.
ע.ק.

תחרות בין בנות בכיתות מקבילות בבית הספר. גלי מקבלת הצעה מהילה להצטרף ל"מועדון המקובלים" שהיא מקימה. גלי רואה בכך התנשאות ושחצנות. "בן אדם חברותי באמת לא מנתק את עצמו מהכיתה כדי להקים מועדון שמיועד למיחסים בלבד", משיבה לה גלי. יש בוויכוח זה ייצוג של שתי תפישות חברתיות שונות.

חיוך בכל פינה

כתב: עודד בורלא, ציורים:
מושיק לין, ידיעות אחרונות,
2005, 78 עמ', מנוקד.
לכתות ג - ד

גלי ומועדון המקובלים

כתבה: סמדר שיר, ציורים:
ליאת בנימיני-אריאל, ידיעות
אחרונות, 2005, 127 עמ',
מנוקד.
לכתות ה - ו

ענת, חברתה הטובה של גלי מצטרפת להילה, ונוצר ביניהן קרע. גלי, בעצת אמה, מקימה את "מועדון-המבלים", וכוללת בו את כולם, בלי אפילו. הילדים מקבלים משימות לביצוע הפיקניק, מכניסים תוכן למבצע, משתפים את המורה, ולאט לאט חוזרים גם הילדים שנסחפו אחר הילה, ו"מועדון המקובלים" מתפרק. כדרכה של סמדר שיר, משולבת אהבה בין גלי וגלעד. הספר כתוב באריכות מיותרת, וחסר מתח בעלילה. ל.ח.

שנה בחייה של נועה בת ה-12, המתקשה להשלים עם הגירושים של הוריה. הסיפור מתאר ברגישות ובזהירות שלב אחרי שלב בחייה של נועה - ושאר בני המשפחה - מרגע עזיבתו של אבא את הבית עד הפירוד הסופי - כשאבא מתחתן בשנית. כל אותה שנה יש תקווה בליבה של נועה (ובלב אחיה הקטן) - אבא ישוב הביתה. יש לה "בית פה ובית שם", אמא ואבא אוהבים ומסורים, עליות וירידות ביחסים, עד להבנה ולהשלמה. ע.ק.

מלח ופלפל הן שתי כלבות אשר גלי ורוני מטפלות בהן כאשר בעליהן עסוקים. גלי ורוני חברות טובות. אך כמו בכל חברות יש עליות ומורדות, יש אי הבנות קטנות, סודות - אך גם הרבה שותפות והשלמה. יום אחד נעלמת פלפל... החברות מתחילות במבצע של חיפושים שהכל שותפים לו: ההורים (של רוני), החברים, השכנים - עד לסוף הטוב.

בתוך העלילה הקצבית קיימת גם התמודדות עם מחלה במשפחה, יחסי חברות בכיתה ומעל לכל התחשבות והערכה.

מיכל מעוז-לוי כותבת ספר מרתק על חיי ילדים, הורים ובעלי חיים. ספר היפה לגיל הביניים (9-12) וגם לגדולים יותר. כל קורא ימצא בו משלו. ע.ק.

בית פה בית שם

כתבה: אתי
אבינועם-לשזינסקי,
אחיאסף, 2005, 140 עמ',
לא מנוקד.

גלי ואני, מלח פלפל

כתבה: מיכל מעוז-לוי,
ציורים: גיל-לי אלון קוריאלי,
הוצאת: כתר, 2005,
180 עמ'.
לכתות ד - ו

מיקי תפסיקי/גם מעט

זה הרבה

כתבה: סמדר שיר, איורים:
נורית צרפתי, קוראים, (השנה
לא נמסרה), 126 עמ', לא
מנוקד.

לכתות ד - ו

סיפור על רקע מציאות קשה של ימינו. משפחתה המבוססת של מיקי, מספרת הסיפור, נקלעה למצוקה: האב עובד ברשות מקומית, שזה חצי שנה אינה יכולה לשלם משכורות לעובדיה. האם, המטופלת בשלושה ילדים כולל תינוקת, אינה מוצאת עבודה. שני הילדים הבכורים, מיקי ויואב, חשים בצורך להצטמצם ולכן יואב כל כך שמח כשמזדמנת לו אפשרות להרוויח כמה עשרות שקלים. בעקבות זאת גם מיקי מחפשת ומוצאת עבודה: לטייל עם כלבים או בלשונה "שמרחב". היא מקווה למצוא לקוחות רבים, אלא שמתברר שהעבודה אינה כה קלה: שכן נרגז דורש שתנקה את מה שהכלבה לכלכה, הכלבה מסתבכת במריבה נוראה עם כלבה אחרת. למרות זאת מרוויחה מיקי סכום נאה. היא איננה מספרת על עבודתה כדי להפתיע את משפחתה כשתביא את הכסף. שמירת הסודות מסבכת אותה באי הבנות: עם אמה שלא מבינה לאן נעלמה הבת ועם חברתה אליה לא טלפנה (מתביישת לספר לה שעליה לחסוך בחשבונות הטלפון). הכל מתבהר לבסוף, אלא שאז נודע למיקי שאמה אלרגית לכלבלבים. גם קירבה לבת שליטפה כלבים גורמת לה לתגובות אלרגיות. מיקי לא תוכל להמשיך ולעסוק בעבודה זו. היא בטוחה שתמצא עבודה אחרת. היא מאמינה בכוחם של ילדים לעשות דבר ולו פעוט, כדי להתגבר על המשבר ("גם מעט זה הרבה"). נ.פ.

41 סיפורים מרתקים, שהם הטובים ביותר שנשלחו לתחרות הסיפור הקצר (ינואר 2004) באתר האינטרנט "כנפיים - לקרוא ולעוף עם הדמיון".

חלק מהגיבורים הם "אנדרדוגס": ילדה שלא הכירה את אביה, ילד יתום מאב שחושב שהוא מחויב ללכת לפנימיה צבאית בשל "מורשת הקרב" של אבא ובניגוד לרצונו; ילדה שכמהה לאופניים איטלקיות, ומרגישה זרה כירושלמית שגלתה לעיר זרה (רמת גן) וישנו בחור שעלה לארץ מסוריה בדרך חתחתים, ו'ג'ודי "הנסיכה האמריקאית" שידעה להלחם על דעותיה. הסיפורים

סיפורים עם כנפיים

עורכות: יונה טפר ועפרה
בן-עמי, ציורים: נורית צרפתי,
הקיבוץ המאוחד, 2005,
205 עמודים.

מרגשים, נחקקים בלב ובזיכרון, במיוחד ספורה של ירדנה שרצה במהירות מבית הספר לפגוש את אביה המגיע מדי יום במטוס מאמריקה. ש.י.

לכתות חטיבת הביניים

אבא של דניאל הסתלק לפני שנולד. לא ברור למה. דניאל נחשב ל"חנון" - רזה, ממשוקף ונמוך. הוא מיוודד עם יואב השמן שגם הוא לא ממש מקובל. דניאל יודע לצייר "מכוערים" ויואב מחבר חמשירים. למרות נתוני פתיחה נחותים, מצליח דניאל בעזרת חברים חדשים ופרויקט כיתתי בנושא מניעת תאונות דרכים, לשנות את מעמדו בכיתה, להתגבר על אכזבות וחיי משתנים. ספר אמין ומרתק, כובש לב בכישרון הכתיבה המטפל בכנות בנושאים חשובים דוגמת העדר אב, יחס לנכים ותאונות דרכים. ש.י.

המכוערים של דניאל
כתבה: עפרה גלברט-אבני,
ציורים: שי צ'רנקה, הקיבוץ
המאוחד, 2005,
187 עמודים.
לכתות ו - ח

ספר שואה, זכרונותיה של מרישה, בת עשר ביום בו השתחרר הכפר הפולני בו הוחבאה בתוך חבית ברצפת הרפת. היא מוצאת חולה, מכוסה פצעים וכמעט עיוורת. העלילה מתרכזת בתקופה שאחרי עזיבתה את הכפר, שבה לוקחת אותה "אמה" החורגת אל אביה. סבל הילדה מתואר בצורה מרגשת. האם החורגת שונאת אותה, ולאחר שהיא איבדה את שני ילדיה, מרישה מטלטלת ממקום למקום ורוצה להישאר נוצרייה, כי את היהודים שונאים. הצטרפותה לילדים יהודים שפניהם לארץ ישראל, מחוללת בה שינוי. תלאות המסע לארץ ישראל, בדרכי אירופה ולאחר מכן באוניה "אקסודוס" וגרושה מהארץ, הוא נושא שסופר עליו הרבה. מרישה ילדה אמיצה וחכמה והקורא יזדהה עם דמותה ויאהב את העלילה, אף על פי שהיא מצמררת. מומלץ. ל.ח.

מרישה
כתבה: מלכה
דולברג-רוזנטל,
ידיעות אחרונות, 2005,
246 עמודים.
לכתות ח' ומעלה

רק בלחש

כתבה: חוה רוזנברג,
הוצאת המחברת, 1999,
475 עמודים.
לכתות ט' ומעלה

ספר שואה על כל ספיחיה. ניצול השואה יואל פלדון מותיר צוואה למשפחתו בבני-ברק, ובה הוא מגלה להם לראשונה שהיה נשוי בברלין ואיבד שם את משפחתו. הוא מבקש מהם למצוא את ביתו שנותר אי-שם באירופה. העלילה מתמקדת בשני מקומות: בארץ ובפאריס, לסירוגין. הבת והנכדה נוסעות לפאריס להשיב את הרכוש, אותו גזלה עיריית פאריס, ולחפש את משפחתם. נושא השבת הרכוש הגזול של היהודים הוא מרכזי בעלילה, ועוסק בו משה רוזן עוה"ד, בתו, מירי המחפשת שורשי משפחתה, שכן אמה נפטרה ואין היא יודעת מי היתה משפחתה. הדרכים מצטלבות, ומתברר שמירי, הדומה מאוד לנכדה של פלדמן, היא הנכדה שמחפשים אחריה.

המחברת היא חרדית, והספר כתוב מתוך אמונה עמוקה ואף הטפה לקיום מצוות ולתפילה. העלילה כתובה במתח, אולם התפרים שבה אינם אמינים. הכל מתרחש בין סוכות לחנוכה, והכל נפתר בדרך מלאכותית. הספר מעניין מאוד. ל.ח.

נתקבלו במערכת

דרושים, כתבה: יעל בן-ברוך. איורים: רחלי פלאוט, הוצאת ספרית פועלים, 2006, לחט"ב.

אש על פני המים, כתבה: אורה מורג. איורים: נעם נדב. הוצאת כתר, 2005, לכיתות הגבוהות.

נולד לי אח והפיפי ברח, כתבה: טל אלון. אייר: רובי עמיר. הוצאת פרדס, 2005, מנוקד, לגיל הרך.

אבא אתה אוהב אותי?, כתבה: ברברה מ. ג'וסי. אירה: ברברה לולי. עברית: לאה נאור. הוצאת כתר ועילמור, 2005, מנוקד. לכיתות הנמוכות.

ירוק למעלה כתום למטה, עבדה וצירה: ג'נט סטיבנס. מאנגלית: חגי ברקת. הוצאת מודן, 2006, מנוקד. לגיל הרך ולכיתות הנמוכות.

אלה המכושפת, כתבה: גייל קרסון לוי. מאנגלית: יעל ענבר. הוצאת זמורה ביתן, סדרת מרגנית. לכיתות הגבוהות ולחט"ב.

להיות אני, כתבה: גלילה רון-פדר-עמית. הוצאת מודן, 2005, לחט"ב ולתיכון.

ביום שאחותי נעלמה, כתב: רוה שגיא. איורים: אבי כץ, הוצאת הקיבוץ המאוחד, סדרת "קריאת עשרה". לכיתות הגבוהות.

סוד עם כנפיים, כתבה: יונה טפר. איורים: כריסטינה קדמון. הוצאת הקיבוץ המאוחד, סדרת "קריאת עשרה". לכיתות הגבוהות ולחט"ב.

שבע דרכים לעשות הורים שמחים, כתבה: גליה עוז. איור: ליאורה גרוסמן. הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2006, מנוקד. לגיל הרך.

הרפתקאותיו של פינוקיו, כתב: קרלו קולודי. תרגמה מאיטלקית: ענת שפיצן. אייר: אורי אש. הוצאת כרמל, 2004, לכיתות הבינוניות.

פלטרו ואני, כתב: חואן רמון חימנס. תרגם מספרדית: רמי סערי. איירה: זהבית כרמל. הוצאת כרמל, 2006, מנוקד. לכיתות הגבוהות ולחט"ב.

משקפי הזהב, כתב: ג'ורג'ו בסני. תרגום מאנגלית: ענת שפיצן. הוצאת כרמל, 2006, לתיכון ולמבוגרים.

מה שספרה לי ורד, כתבה: ורד מוצ'ניק-שיאון. איירה: נורית צרפתי. מנוקד. לכיתות הנמוכות.

ספורים מהשכונה, כתב: ד"ר דרור בן-ארי. איורים: סלבא אילייב. הוצאה עצמית, 2005, מנוקד. לכיתות הנמוכות.

סוד העיניים הכחולות של דנה, כתבה: ד"ר לוייה ענבר. הוצאת ענבר-גבאי, 2005, מנוקד. לכיתות הנמוכות.

קסם של חבר, כתבה: זוהר אביב. איורים: שי צ'רקה. הוצאת מודן, 2006, מנוקד. מסדרת יד הפלא. לכיתות הבינוניות.

נשיט סירות ניר, כתבה: אירית ר' קופר. הוצאת כרמל, 2005, לחט"ב ולתיכון.
תריסים ירוקים פתוחים, כתבה: רונית לוינשטיין-מלץ. איורים: אבינדב ויתקון.
הוצאת ידיעות אחרונות. סידרת "פרוזה עשרה". לכיתות הגבוהות ולחט"ב.
איך מתחילים אהבה, כתבה: נאוה סמל. הוצאת ידיעות אחרונות. סידרת "פרוזה עשרה", 2006, לחט"ב.

המלאך של זפי, כתבה: הילרי מק'קיי. מאנגלית: איטה ישראלי. הוצאת מודן, 2006, לכיתות הגבוהות ולחט"ב.